

MENTOR

DIJAŠKI LIST

DVAJSETO LETO

VII / VIII

V tem zvezku sodelujejo /
Janko Mlakar / Janez N. /
Dr. Fr. Jaklič / Miha Vihar
/ Alenka / St. Petelin / Moj-
mir Gorjanski / Sfinks /
S. Kranjec / Jago Dič / Dr.
Joža Lovrenčič / Blagomir
Potoški / Fr. Grafenauer /
Crassus

Vsebina.

Janko Mlakar / Spomini	145
Janez N. / Tri o materi	154
Dr. Fr. Jaklič / Treznostno gibanje	155
Miha Vihar / Brez prezira	158
Mojmir Gorjanski / Samotne ure	158
Alenka / Pot odrešenja	159
St. Petelin / Marširala legija koroška	161
Sfinks / Tiha, vodoravna polja	165
S. Kranjec / Porazdelitev in število človeštva na zemlji	166
Jago Dič / Legenda o zvončku in trobentici	173
Miha Vihar / Ko vihra	173
Dr. Joža Lovrenčič / Pesnik Ivan Trinko-Zamejski	174
Blagomir Potoški / Na travniku	181
Miha Vihar / Odmev življenja	181
Fr. Grafenauer / Iz zemlje kraljeviča Marka	182
Ernst Eckstein / Obisk v karcerju	185
Obzornik /	
Nove knjige	190
Naši zapiski	191
Pomenki	191
Zanke in uganke	192

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega cesta 7. / Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. Rokopisi se ne vračajo. / Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. / Na upravo se naslavljaajo vsa naročila in reklamacije.

Vsak naročnik, naj dobiva list naravnost na svoj naslov ali pa pri poverjeniku, mora poravnati vso naročnino v prvi polovici letnika, sicer ne bo dobil več 6. štev.

Mentor izhaja med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Jakob Mohorič, Miklošičeva cesta 10. Tiska »Slovenija« (predst. A. Kolman, Ljubljana, Celovška 61. / Celoletna naročnina za dijake Din 30.—, za druge in zavode Din 40.—. Posamezna številka Din 4.—. Plačuje se naprej. / Št. ček. rač. pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. / Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. / Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Janko Mlakar / Spomini.

Deklica z vrtnicami.

Ob »Kranjski hranilnici« hodi gori in doli osmošolec Daben, po domače »Cirkusdirektor«. (Imel je suknjič na škrice.)

On čaka...

To čakanje je v neposredni zvezi s pismom, ki ga je prejel dobrodušni Dunajčan pred nekaj dnevi. Papir je dišal po vijolicah, vsebina je bila pa tale:

Velecenjeni gospod!

Večkrat Vas srečam na ulici. Naredili ste name globok vtis. Moje srce je še prosto, in upam, da je Vaše tudi. Ali bi se ne moglo dvoje src združiti v lepi idealni ljubezni? Ako Vas že kake druge nežne vezi ne vežejo, pridite v soboto popoldne pred »Kranjsko hranilnico«. Tam Vas bom med 3. in 4. čakala. Da se lažje spoznava, bom imela v roki 3 rdeče vrtnice.

V trdnem upanju, da bodo moje besede našle odmev v Vašem srcu, pričakujem željno prvega sestanka.

»Deklica z vrtnicami«.

Upanje »Deklice z vrtnicami« ni bilo zastonj. Točno ob 1/3. je bil Cirkusdirektor že na mestu in je tam vztrajal precej čez peto uro. Vsi mogoči ljudje so hodili mimo, samo tiste ni bilo, ki jo je fant hrepeneče pričakoval, »Deklice z vrtnicami«. Zato so ga pa toliko bolj nadlegovali njegovi sošolci s svojimi indiskretnimi vprašanji.

Ob treh je že prišel prvi.

»Servus Daben! Kaj pa čakaš tukaj?«

»Ah, veš, no ... gospodinja ima nekaj v hranilnici opraviti, me je pa prosila, naj jo zunaj počakam,« je lagal Cirkusdirektor, da bi se nadležneža znebil; pa se ga ni.

»Kaj boš čakal sitnico! Pojdi rajši z menoj, greva malo v Tivoli.«

»Pa jo moram čakati,« se je izvijal revež.

»No dobro, ti bom pa delal družbo, da boš lažje čakal. Ali imaš že matematične naloge narejene?«

In brezobzirni nadležnež je tako dolgo silil vanj, da mu je slednjič povedal resnico.

»Seveda, če imaš sestanek, potem te pa ne bom motil. Servus!«

In Daben se je oddahnil, pa ne za dolgo. Kmalu potem je prišel drugi, nato tretji, in tako naprej, sami njegovi ožji tovariši. Fant si je vselej skušal pomagati s pravljico o gospodinji, ki je šla v hranilnico, slednjič je pa moral seveda z resnico na dan. Tako so ga mučili do štirih.

»Sedaj pa mora biti vsak čas tu! Gotovo se je kje kaj zamudila, da še ni prišla.« Tako je Daben sam pri sebi opravičeval »Deklico z vrtnicami« zaradi njene netočnosti in se oziral na vse strani, odkod se bo prikazala. Tu prihiti naenkrat od gledišča sem, pa ne težko pričakovana z rdečimi vrtnicami v rokah, marveč sošolec Druke.

»Servus, Daben!« je klical že od daleč. »Ravno prav, da sem te dobil. Prosim te, posodi mi grškega ‚Freunda‘.«

»Prav rad, če bi ga imel s seboj. Kaj misliš, da nosim jaz ‚Freunda‘ vedno v žepu?«

Fant je bil že nekoliko nejevoljen zaradi neprestanega motenja. Pa Druke se ni dal odgnati.

»Vem, da ga nimaš pri sebi. Mislil sem, da bi šel s teboj na dom. Zvečer ti ga prinesem gotovo nazaj. Kar pojdiva, saj ne stanuješ daleč.«

Prav tega se je še manjkalo Cirkusdirektorju, da bi šel zdaj Drukeju na ljubo domov! Seveda, med tem bi pa »Deklica z vrtnicami« prišla in tudi vsa obupana odšla, ker bi ga ne našla. Zato je revež zopet poskusil najprej z gospodinjo, kar mu je pa prav tako uspelo, kakor v prejšnjih slučajih.

»Pusti me,« je rekel slednjič ves jezen. »Imam sestanek z neko damo, ki mora biti vsak hip tu. Če hočeš, pa pridi zvečer po ‚Freunda‘!«

»Tako, sestanek imaš? Je li lepa? Rad bi jo videl. Kaj ne, saj dovoliš, da počakam? Ko pride, pa izginem, da vaju ne bom motil.«

In Druke je potegnil ogledalce iz žepa in si popravil kravato, akoravno mu je čisto prav stala. Bil je namreč precej gizdalina. Sedel je v šoli za menoj, imel ogledalo na klopi in si cele ure pulil kocine iz rok ter si gladil brke.

»Ampak Druke, ne bodi vendar tako indiskreten.« ga je prosil Daben. »Ako naju dama vidi skupaj, niti blizu ne bo prišla, tako je sramežljiva.«

»Seveda, če je stvar taka, potem pa ne bom nadlegoval. Servus!« Daben bi se bil rad sedaj oddahnil, pa se ni utegnil.

Komaj je Druke izginil v Beethovnovi ulico, je že prišel iz nje Pock, »der schöne Pock«, kakor ga je Vašek rad imenoval.

»Also, der schöne Pock, kommen Sie heraus,«³⁸ ga je poklical včasih. In ako se je fantu pri nalogi kaj ustavilo, je takoj začel:

»Freilich, schön ist er, schön, und nachsteigen thut er auch,«³⁹ matematike pa nič ne zna. Čakajte, po šoli pojdem za vami na promenado in bom povedal dekletom, da ste dobili danes 'Null' — 'Null'!«

Torej, »der schöne Pock« je prišel naravnost čez ulico k Dabnu.

»O servus, Daben! Kaj pa tu čakaš?«

Cirkusdirektorju je pošla potrpežljivost.

»Kaj pa tebe briga, če čakam? Jaz sem že sit tega vednega spraševanja. Ste se li zmenili, da prihajate drug za drugim in me nadlegujete s svojo radovednostjo? Če čakam, pa čakam. To je popolnoma moja zasebna zadeva, ki nikogar nič ne skrbi. Glej, da hitro izgineš!«

Pock se na ves glas zasmaja.

»Aha, sedaj mi je stvar jasna! Ta je pa dobra, kakor v opereti. Ti čakaš tu, ona pa tam!«

»Kdo čaka... kje čaka?« je planilo iz Dabna.

»Pusti me, saj mi boš še rokav raztrgal. Pravkar sem videl tam v Beethovnovi ulici še precej čedno dekle, ki očitvidno nekoga čaka. V roki ima...«

»Vrtnice?«

»Da, tri velike rdeče vrtnice. Odkod pa ti to veš?«

Daben ni utegnil odgovoriti. Drl je kakor obseden čez cesto in je v naslednjem trenutku že izginil v Beethovnovi ulici.

Pock je gledal za njim in se tako smejal, da se je moral za ograjo prijeti. Bil je prav zadovoljen s svojim, po vijolicah dišečim pismom, ki ga je bil pisal v imenu »Deklice z vrtnicami«.

Vso to zgodbo s podrobnostmi vred sem zvedel naslednji ponedeljek v šoli, ko so se »zarotniki« menili, kako so potegnili ubogega Dabna; on jih je zvesto poslušal in se trudil, da bi kako besedo razumel. Govorili so namreč slovenski.

V drugem odmoru je prišel k meni in me vprašal, o kom so se prej menili in čemu so se tako smejali.

»Oh nič, o samih neumnostih! Saj veš, da jim hodijo le dekleta po glavi.«

³⁸ »Torej, lepi Pock, pridite ven.«

³⁹ »Seveda, lep je, lep in tudi za dekleti hodi.«

Daben je obiskoval že osmo leto ljubljansko gimnazijo, pa se ni niti toliko slovenščine naučil, da bi bil razumel fante, ko so vpričo njega kovali zaroto, in ko so se prav tako vpričo njega menili, kako jim je zarota uspela.

Matura.

V osmi bi bilo prav prijetno življenje, če bi ne bilo mature. O umestnosti te s »preguljenimi« dnevi in prečutimi nočmi združene preskušnje se da veliko govoriti »pro« in »contra«. Toda to ne spada v okvir mojih »Spominov«. Samo toliko naj pripomnim, da smo bili pred matura vsi »contra«, po maturi pa prav tako vsi »pro«. Mislim, da se v tem oziru ni dosti spremenilo. Ako bi prišlo danes do glasovanja, bi bili skoraj gotovo maturanti proti maturi, abiturijenti pa zanjo.

Sicer je današnja matura le drugi koren iz tiste, ki je nas težila, tretji pa iz one, kateri so se morali podvreči naši prednamci. Gospod Tomaž mi je namreč pravil, da so v njegovem času delali matura iz vseh predmetov, celo iz verouka.

Mi smo imeli že nekoliko lažje. Verouk in filozofija sta bila sploh izvzeta iz mature. Slovenščine in nemščine je bil lahko oproščen, kdor je dobil v maturitetni nalogi isti red, kakor ga je imel v zadnjih dveh spričevalih. Pripraviti smo se pa morali kljub temu, ker nismo izvedeli, kako smo pisali. Fizike in zgodovine so bili rešeni tisti, ki so imeli zadnje štiri semestre vsaj »hvalno«. V matematiki in klasičnih jezikih pa ni bilo nikomur prizaneseno.

Največ smo se učili matematike. Začeli smo takoj po veliki noči. Naredili smo vse naloge, kar smo jih našli v šolskih izvestjih od l. 54. dalje. Kamor si v odmorih pogledal, si videl samo matematiko, na tabli in na klopeh. Tiste tedne smo na vse pozabili, na pretepe, na »turnirje« in na narodnostne boje. Strah pred matematiko nas je vse zedinil.

Tudi med poukom smo delali naloge, zlasti pri dr. Muhovcu in Repušniku, ki se nista skoraj nikdar ganila izza katedra. Ta okoliščina je bila posebno za tiste ugodna, ki so sedeli v zadnjih klopeh. Med temi sem bil tudi jaz, pa ne iz lastne volje, marveč radi zaupanja, ki mi ga je skazoval Repušnik.

V osmi se razen vsebine predmetov ni nič spremenilo. Ostali smo pri istih profesorjih in celo v isti sobi. Midva z Završnikom sva sedela sprva kakor v sedmi v prvi klopi pri vratih. Razumela sva se jako dobro. Kadar se nama ni bilo treba bati, da bi naju profesor motil, sva si preganjala dolgčas s špano. Ker sva imela mrežo narisano na sedežu in sva zelo diskretno vlekla, naju ni nihče zapazil.

Neko popoldne sem imel pri latinščini veliko smolo. Završnik me je v kratkem času naredil dvakrat za »kozla« kar zaporedoma.

Bil sem prav na tem, da bi se mu revanširal (fant je že skakal), ko zavpije Repušnik tako na glas, da mi je fižol, ki sem ga bil vzel Završniku, padel iz roke.

»Sreiner gibt wieder keine Ruhe. Packen Sie sich in die erste Bank! Mlakar, gehen Sie hinunter!«⁴⁰

Ta premestitev je bila prav za prav odlika, ki me pa ni nič kaj posebno razveselila, ker sem se le nerad ločil od starega priljubljenega prostora. Zbral sem počasi knjige, opomnil po tistem Završnika, naj se smatra za »kozla«, ker je že skakal, nato se pa odpravil proti novemu domovanju v predzadnjo klop pri oknu. Za soseda sem dobil nemškega renegata Čičarja, ki sem z njim do takrat komaj nekaj besedi spregovoril in še te le kot »srdit« bojevnik za »majko Slavo«. Zato se mi je še dolgo potem tožilo po špani in Završniku.

Seveda je imel moj novi prostor tudi svoje prednosti, katerih nisem nikakor podcenjeval. Bil sem prav lepo skrit in varen zlasti pred profesorji, ki so bivali stalno za katedrom. Pri teh sem včasih premenjal predmete, na primer verouk s fiziko, latinščino pa z matematiko. Storil sem pa to le v sili. Ker je bila takrat, ko smo se pripravljali za maturo, sila stalna, sem bil seveda prisiljen tudi stalno spremeniti nekatere predmete v fiziko, zlasti pa v matematiko.

V moji gorečnosti za Vaškova predmeta sta me motila samo Repušnik in dr. Muhovec (od teh dveh sem najmanj pričakoval take indiskretnosti) in to celo isti dan.

Neko dopoldne sem pravkar izračunaval vsebino stožca, ki je menda zato stopil v kroglo, da je bila naloga težja, ko se naenkrat oglasi za katedrom Repušnik: »Mlakar, haben Sie weiter prepariert?«⁴¹

»Ja, Herr Professor,« se oglasim in pometem hitro matematiko s klopi. Vedel pa nisem prav nič, kaj so prevajali in kje so nehali.

Čičar je videl mojo zadrego in mi je hitro podal knjigo; takoj nato sem že prevajal. Takrat se mi je pač splačalo, da sem bil v nedeljo na zalogo prepariral; kajti po tisti uri sploh nisem bil več latinščine vprašan.

Popoldne me je pa dr. Muhovec poklical, ko sem se fiziko učil. Ker sem za svojo osebo že sklenil z veroukom (potekali so zadnji tedni pred šolskim sklepom) in nisem šepetal, sem se jako začudil, ko sem slišal svoje ime tako po nepotrebnem imenovati. Toda za začudenje ni bilo preveč časa. Hitro vzamem iz raztrgane cerkvene zgodovine list in ga vtaknem »predniku« za ovratnik. Moram se pohvaliti, da sem izvrstno »znal«.

Res ni bilo lepo, da sem goljufal, pa še pri verouku, ko sem stal že z eno nogo v bogoslovju. Toda »sila kola lomi«, in jaz sem bil

⁴⁰ »Sreiner zopet ne da miru. Spravite se v prvo klop! Mlakar, pojdite vi dolil«

⁴¹ »Mlakar, imate li naprej preparirano?«

v sili. Sem hotel li priznati, da sem nepripravljen? Komu bi bilo to koristilo? Dr. Muhovec bi bil neprijetno razočaran in žalosten, ker bi mi ne bil mogel dati v spričevalu običajnega odličnega reda, o sebi pa niti govorim ne. Tako je bilo pa na vse strani prav. Dr. Muhovec je bil zadovoljen, ker sem znal, jaz pa tudi, ker si nisem pokvaril reda. Morda bi kdo ugovarjal, češ »vitae discimus, non scholae«, učimo se za življenje, ne za šolo. Toda jaz sem vedel, da bom moral itak še temeljito študirati cerkveno zgodovino in se nisem motil. Kot bogoslovec sem se je učil za življenje, kot katehet pa za — šolo.

Najprijetnejši teden v osmi je bil, ko smo pisali maturo. Dopoldne smo se v šoli potili, popoldne pa pohajkovali, učili se pa nič. Sicer smo pa že k prvi nalogi prišli dobro pripravljeni in previdno preskrbljeni z »goljufijo«. Po zgledu sošolcev sem si napisal matematične »formelce« na majhne listke in jih porazdelil po žepih. Pa je bil ves trud zastonj. Bil sem prebojazljiv, da bi jih bil vzel ven; poleg tega sem pa še pozabil, kam sem tiste vtaknil, ki sem jih rabil. Kdor hoče pri maturi goljufati, se mora pač zgodaj vaditi. Meni je bila ta vaja onemogočena, ker sem skoraj vedno sedel v prvi klopi.

Tedni po pismeni maturi so bili precej topli, zlasti zadnji pred izpitom. Jako veliko nam je dala vsem, ki nismo bili oproščeni, opraviiti zgodovina. Treba je bilo ponoviti vse tri veke, po vrhu pa še domovinoznānstvo. K sreči sem stari vek odložil na zadnje. Zvedel sem namreč, da izprašuje Kaspret vsakega iz starega veka iz one partije, iz katere je bil pri ponavljanju vprašan. Naučil sem se torej samo prvi triumvirat in sem ga pri maturi tudi dobil. Na ta način sem pridobil toliko časa, kolikor sem ga porabil za nemščino, za katero sem se tudi nekoliko pripravil, čeprav sem upal, da bom oproščen. Pa nisem bil. Delati sem moral vse predmete razen slovenščine.

Odkrito priznam, da me je matura zelo skrbela. Najbolj sem se bal, da me bo pri izpitu popadla nervoznost s posledicami, ki sem jih že omenil. Ta bojazen je bila odveč. Kakor hitro sem jo namreč — polomil, sem postal popolnoma miren.

Matematika mi je še nekako šla, pri fiziki sem se pa spotaknil. Vprašanja nisem dobro razumel in sem ga po tem tudi odgovoril. Vašek se je pošteno trudil, da bi me bil spravil na pravo pot, pa je bil ves trud zaman. Slednjič se je ravnatelj naveličal in mi ukazal zbrisati. Drugo vprašanje se je sukalo krog termometrov in barometrov. Vse je bilo dobro, da se ni zopet vtaknil vmes Senekovič. Dokler sva ostala pri živem srebru, sva se dobro razumela. Ko me je pa začel spraševati še spojine, sem obmolknil. Ker je bila kemija v naši (Vallentinovi) fiziki tiskana kot dodatek in smo jo mi tudi kot nevažen dodatek vzeli, sem se bal, da bi ne bil odkril kakih novih spojin živega srebra. Zato sem kot skromen človek rajši molčal.

Tako je nastala precej mučna tišina, katero je pretrgal šele Vašek z dobrohotno ponudbo, da mi da rad še eno vprašanje. Senekovič ga je pa kratko zavrnil.

»Ist genug!«⁴²

Bil sem »pečiran«. In čudno, odkar sem vedel, da sem v fiziki »lifranc«, sem se popolnoma pomiril. Sošolci so se čudili, da sem po polomiji tako mirno odgovarjal. Najbolje mi je šlo v zgodovini. Kaspert je kar sam kazal na zemljevidu dežele, katere so pridobili Luksemburžani. Bil je očitvidno vesel, ko sem mu točno in gladko odgovarjal, ne da bi si bil izmišljeval kakih zgodovinskih fabul (so si jih že zgodovinarji po poklicu dovolj izmislili).

Pri nemščini sem moral tudi citirati iz Schillerjeve pesmi »Die Glocke«.⁴³ Hintner nam je že v šoli napovedal, da jo bo vprašal vsakega. Mi smo bili zaradi tega zelo nevoljni. Še tega se je manjkalo, da bi se učili za maturo pesmic, ko smo imeli drugega dosti. Naučil sem se je samo polovico in pri tem računal s 50 % dozdevnosti, da bom vprašan iz prve polovice. Te odstotke sem ujel prav pri repu. Fant, ki je bil vprašan pred menoj, mi je namreč pustil samo še nekako 15 vrstic, potem se je pa že začela druga polovica, zame »terra ignota«⁴⁴. Ko sem prišel do nje, me zažene tak kašelj, da se nisem tako dolgo mogel odkašljati, dokler ni rekel Šuman, da ima dosti citiranja in kašljanja. V tem sva se z nadzornikom popolnoma strinjala.

Po končanem izpitu so se posvetovali, katere bi vrgli. Trajalo je pa precej časa, preden so prišli do sklepa. Kakor sem zvedel pozneje izza kulis, so se zame prav težko odločili. Vašek se je zelo trudil, da bi me bil izrezal, toda večina »porotnikov« je bila za to, da me še enkrat »zasliši«. Mislim, da je »Felis tigris«⁴⁵ po svoje pripomogel k tej obsodbi. Najbrž me je dobil pri tisti »logični« suplenturi na piko.

Ko so nam naznanili »obsodbo«, sem zvedel, da bi me gospodje zelo radi še enkrat slišali, takole tam v jeseni, ko bo grozdje zorelo. To »laskavo« vabilo me ni prav nič presenetilo, ker sem ga pač pričakoval, dasi ga nisem bil posebno željen.

Neuspehi v šoli so me navadno vznemirjali. Svojega največjega poraza na gimnaziji, ponavljalnega izpita pri maturi, si pa nisem posebno k srcu jemal. Tudi doma so ga sprejeli čisto ravnodušno. Marsikdo se je čudil, kako sem naredil, da sem padel. Bilo pa je res čudno. Oba zadnja semestra sem imel v fiziki »hvalno«, pri maturi jo pa tako polomim.

⁴² »Dovolj!«

⁴³ Zvon.

⁴⁴ Neznana dežela.

⁴⁵ Tiger.

Jaz sem tekom let na vse to skoraj pozabil, Vašek pa ne. Ko sem se pred nekaj leti sešel z njim na 35letnici mature, me je takoj spomnil na tisto polomijo.

»To je bilo pa res čudno, da ste takrat padli,« mi je rekel, ko mi je čez 35 let v drugo segel v roke.

Sem imel pač smolo. Kajti pri izpitih odločujejo včasih tudi srečni in nesrečni slučaji.

Ko sem šel nekoč na licej k maturi, srečam Pametnikovo, jako pridno deklico.

»Najbolj se bojim fizike,« mi je zaupala med potjo. »Oh prosim, gospod profesor, recite dr. Grošlju, naj me vpraša parni stroj, tega znam jako dobro.«

Ko prebere potem pri izpitu vprašanja iz fizike, me vsa vesela hvaležno pogleda. Dobila je parni stroj. Njene hvaležnosti pa nisem zaslužil, ker seveda dr. Grošlju nisem niti besedice črnil o najinem pogovoru. Je bil pač srečen slučaj.

Gotovo pa je velika smola, če kdo predela od 80 vprašanj 70, pa je vprašan izključno samo iz nepredelane tvarine. Tudi to se je že zgodilo.

V našem razredu je znal najbolje matematiko Bavži. Med drugimi je poučeval tudi Čičarja. Pri maturi pa je dobil »učenec« v matematiki »hvalno«, »učitelj« pa »povoljno«. Pa naj še kdo trdi, da nimata pri izpitih smola in sreča nič opraviti!

Seveda rad priznam, da se slabo pripravljeni »izpitnik« lažje osmoli, kakor tisti, ki se je dobro pripravil. Pri vsem tem pa prese-nečenja niso nikakor izključena.

Ponavljalni izpiti dijakom navadno zelo pokvarijo počitnice. Meni jih moj ni. Še nikdar poprej se mi ni tako dobro godilo, kakor takrat, ko sem bil na pol abiturijent. Vallentina sem lepo pustil doma, sam sem pa šel na Breznico. Z gospodom Tomažem sem potem obredel skoraj celo Dolenjsko, v družbi štirih bogoslovcev sem pa šel na Triglav; potoval sem tudi v Prago, Brno in na Dunaj.

V Brnu sem se moral sramovati za naše preklinjevalce.

V gostilni, kjer sem večerjal, je sedela pri sosedni mizi večja družba. Peli so različne pesmi, češke in nemške. Na zadnje pa pravi »dirigent«: »Sedaj pa še eno slovensko!«

In zapeli so: »Mila, mila lunica...«

Silno sem se razveselil, ko sem v tujem kraju zaslišal domačo besedo in domačo pesem. Zato nagovorim »dirigenta« in ga vprašam, kje se je naučil to pesem, in če sploh zna slovenski. Ta prisede takoj k meni in jo udari prav po ljubljansko. Bival je namreč leto dni v Ljubljani. Slovenščino je pa bolj slabo lomil. Edini »hudič« mu je šel gladko in pravilno z jezika. Z njim je vsak stavek začel, nadalje-

val in končal. Najbrž je mislil, da brez njega sploh ni pristne slovenske govorice.

Mene je bilo sram...

Ko so se na pokošanih mejah prikazali podleski, sem se spomnil, da me v Ljubljani čakajo gospodje, ki bi »pri meni« radi poslušali fiziko. Treba se je bilo torej posloviti od Breznice. Prav posebno se mi sicer še ni mudilo, moral sem pa že zaradi dijaškega semnja domov.

Z velikim veseljem sem razprodal vse šolske knjige, tudi Valentina. Tega mi je pa novi lastnik še pustil v poljubno uporabo do 28. septembra. Rabil ga nisem veliko in »še danes tega sem čina vesel«, rekel bi prosto po Gregorčiču.

Pri ponavljalnih izpitih se nas je iz obeh razredov zbralo 12, kakor apostolov. Zastopani so bili razen slovenščine vsi predmeti.

Mene ni prav nič skrbelo. Imel sem neko notranje prepričanje, da to pot ne bom — Vaška blamiral. In res ga nisem. Znal sem tako, da je »Felis tigris« kar kremplje skril.

Ko sem se potem Vašku zahvalil, je hotel biti sprva nekoliko nevoljen.

»Ali je bilo treba tega? Imeli bi bili lahko ‚lobenswert‘, tako imate pa ‚genügend‘. No, pa da ste le naredili. Kadar boste novo mašo peli, se me pa spomnite v molitvi.« —

»Abiturijent!« Kako prijetne občutke vzbuja ta beseda, če jo dijak lahko nase obrne.

»Kdo mi sedaj kaj more? Nobenega profesarja več ne pozdravim,« je zatrjeval bratov sošolec Čížek, ko je pred gimnazijo držal v roki zrelostno spričevalo. Tisti hip je prišel mimo profesor Lederhas in Čížek je imel takoj — klobuk z glave.

»Prost sem, kakor ptica v zraku,« se pohvali včasih kak »mož« v svoji abiturijentski slavi.

Hvala lepa za prostost »ptice v zraku«, ki je v vedni nevarnosti, da jo kdo ujame na limanice in vtakne v kletko, ali jo pa oskube, speče in poje.

Ne da se pa tajiti, da je abiturijentski stan res nekaj prijetnega. Profesorji nimajo nad teboj nikake oblasti več, ni se ti treba bati, da bi bil imenovan ali vprašan, in rešen si predmetov, v katerih ti je šlo slabo, ali ki si se jih nerad učil. Odprt ti je ves svet, samo da včasih — ne veš, kam bi šel.

Žal, da abiturijentska slava tako malo časa traja in da vse sladkosti abiturijentskega življenja tako hitro minejo, najprej valeta, pri kateri si prvokrat krokal v družbi profesorjev (kakšen užitek!), potem »poučni« izlet, pri katerem se ni bilo treba nič učiti, in slednjič lepi meseci, ko si se čutil neskončno vzvišenega nad ubogo srednješolsko paro.

Razočaranje pride že navadno v oktobru, ko padeš s svojega visokega mesta v globino med poslednje, čeprav ti morda zasije solnce akademske svobode.

Meni je bilo vse to prihranjeno, valeta, izlet, vzvišeni čut in razočaranje. Bil sem namreč samo dva dni abiturijent.

(Dalje.)

Janez N. / Tri o materi.

1. Klic iz teme.

Izza temnih bôrov prihaja
tiha pesem noči
do tihih vrtov,
do temnih domov
pod cipresami.
Pa je iz groba globočin
dahnilo proseče v brezmejno temo:
Kje si, najmlajši — zakaj si odšel,
ali te nič več k meni ne bo —
moj sin?

2. Meni težko je brez tvoje ljubezni.

Nekdó je razpel skozi mrakove koščene roke,
da sanje so zakrvavele
in rdeče kaplje so padale v mrtvo srce.
Jaz mislil sem, da prevelika je bolečina
sklonila ti trudnó glavó,
zdaj vem: bila je to ljubezen materina,
tista, ki ob njej se ogreješ tako gorko,
tista, ki ji nobena žrtev za sina ni prevelika
in ki zasije v srce tako mehkó.

3. Včasih, ko pada mrak.

Včasih, ko pada mrak,
grem na božjo pot
na tvoj daljni grob;
težek mi je korak.
Težko mi je srce,
upanja polno nekoč,
zdaj vse je prazno,
zdaj v zarje zroč potnik sem
in kakor hrepenenje se dvigam v nebo
k tebi, ki misel me nate boli sladko.
O mati, glej, zato
včasih, ko pade mrak
roso mi je oko
in težek je moj korak.

Dr. Fr. Jaklič / Treznostno gibanje.

Preden kaj več izpregovorimo o alkoholizmu in o našem delu za iztrežnenje ljudskih plasti, poudarimo dve težavi protialkoholnega dela.

Treznostno gibanje ne stavi svojih zahtev predvsem na javnost, kot n. pr. na državo, na občino ali na kako drugo družabno zajednico, marveč se obrača z zahtevami v prvi vrsti na posameznega človeka, na njegovo osebnost, нравno moč in plemenitost. Boljša in slabša stran v človeku si tu stopita sovražno nasproti in vsak ve, da so take zmage najtežje.

In kakšne obljube daje delo za treznost kot protiutež za te žrtve? Ne obljublja jim zlatih gradov, bogastva ali drugih zunanjih uspehov, temveč njegova poglobljena obljuba slove: Ako stopiš v vrsto onih, ki se z zgledom in z besedo trudijo za iztrežnenje našega ljudstva, boš vršil prelepo delo ljubezni do bližnjega; boš blag in plemenit človek; pomagal boš ozdravljati našo narodno napako in sramoto; socialno misleč in delujoč človek boš, saj boš dvigal posameznike, družine in javnost iz nesreče k srečnejšemu, lepšemu, bolj človeškemu življenju. Prelepa obljuba, a je zopet taka, da more biti mikavna le za resne in plemenite značaje, ki imajo v sebi razvit čut dolžnosti in odgovornosti.

Toliko za uvod. Zdaj bi pa rad v glavnih potezah očrtal tri glavne namene, katere si stavi treznostno gibanje, oziroma bi rad opisal tri prekrasne uspehe, katere dosega v sebi in v drugih oni, ki se je odločil za popolno in dosledno vzdržnost od opojnih pijač.

I.

Kdor ne pije opojnih pijač, ta očiščuje, krepi in bogati svojo lastno osebnost. Javno mnenje, neštete priložnosti in lastno nagnjenje ga vsak dan vabijo, on pa obnavlja svoj mirni, pa možati in odločni: »Ne, ne bom pil, za nobeno ceno ne bom!« To je delo in napor in napon volje, ki jo krepi, bogati in usposablja za najtežja dela ter ji omogoča največje uspehe. Vztrajna in načelna vzdržnost od opojnih pijač je torej prvovrstna, rekel bi, viteška vaja v hotenju, ki daje volji nesluteno silo. Vsaka samoodpoved krepi voljo in dela človekovo osebnost bolj plemenito; ta samoodpoved jo pa še prav posebno. Še vsak, ki se je za vedno odrekel vsaki opojni pijači, je blagroval tisto srečno uro, tisti visoki hip v svojem življenju, ko se je pognal s povprečnosti ali morda celo iz delnih porazov na нравno višino, v kateri je ozračje čisto in sončno in raz katero se mu odpirajo globoka in obsežna spoznanja o sebi, svetu in življenju. Beseda »popolna vzdržnost« zveni sicer kot velika žrtev, vsebuje pa veliko srečo.

Iz sv. pisma poznamo življenje preroka Daniela. Kot čisto mlad plemič je bil l. 605. pred Kristusom odpeljan za talca v Babilon in moral ondi živeti sredi tujerodcev in drugovercev, katerih razkošnost in željnost po čutnih užitkih je prišla že v pregovor. Ali se bo znal ta deček, ta osamljeni mladenič obdržati na нравni višini? Ali ga osamelost ne bo pahnila v malodušje, malodušje pa v нравni propad? Ne, Daniel je ostal na нравni višini in njegova nadarjenost in delavnost sta se tako uspešno uveljavljali, da je postal najprej čislani uradnik babilonske države, nato kraljevi namestnik nad eno izmed babilonskih pokrajin, naposled pa tretja najvišja osebnost

v vsej babilonski državi — on, sin premaganega in preziranega judovskega naroda, tujec med domačini — Babilonci.

In katera je bila tista tajna sila, ki ga je držala, dvigala in ki je njegovi bistroumnosti in telesni čilosti podeljevala tolike uspehe ter mu pomagala iz največjih težav in spletk? To je bila nezlomljiva moč in sila njegove volje, izvirajoča iz njegove samoodpovedi, v prvi vrsti iz njegove popolne abstinence. »Dajte mi jesti sočivja in piti vodo!« je prosil višjega dvornika. In to v Babilonu, mestu sijaja in razkošja!

Kako je popolna vzdržnost vir moči, čuti najbolj oni, ki jo sam že dalj časa izvaja.

Močna, urejena in plemenita osebnost je vir veselja za sebe in za druge. Kje je bil mož, bolj bogat najgloblje, neskaljivega veselja, kot je bil n. pr. sv. Frančišek Asiški? In vsemu se je bil odpovedal.

Vsak človek si hoče veselja; edino pravo in stalno veselje pa je ono, ki izvira iz lepe duševnosti, v kateri je vse v redu.

Da, v vzdržnosti je moč in sreča in veselje. Hlepenje po telesnih užitkih pa slabi in uničuje silo volje, dela človeka nezadovoljnega s samim seboj, nesrečnega in za resno delo čedalje manj sposobnega. Sleherno resno delo namreč hoče tihega pa odločnega boja zoper zložnost in željo po ugodju. Na človeka, ki se ne zna premagati v teženju po uživanju, se ni mogoče zanesti. Tak človek postaja vedno bolj leniv, ravnodušen in brezbrizen.

Postati in ostati vzdržen od opojnih pijač — to je zaključek in nasvet modrosti, še bolj pa zrelosti duha. Pravilno usmeriti svoj čolnič življenja in z razpetimi jadri pluti vzorom nasproti — ali ni to mikavno za vsako plemenito mlado srce?

II.

Kdor noče svoje telesnosti in svoje duševnosti zastrupljati z alkoholom, bo že s tem dvigal stopnjo narodne in človeške kulture.

Dokaz za to trditev poteka že iz prejšnjega.

Vsaka samoodpoved krepi človeško osebnost, vsaka krepkejša osebnost pa že sama po sebi pomeni dragoceno obogatitev javnosti in naroda, saj je narod sestavljen iz posameznikov.

Pred nedavnim časom je poročala nemška revija o vzgoji, kakršno imajo na Japonskem sinovi in hčere najvišjega plemstva, torej ona mladina, ki bo nekoč odločala o usodi Japonske in tudi o usodi daljnega Vzhoda. Mladi plemiči se vzgajajo v posebnih zavodih, v posebnih zavodih tudi mlade plemkinje. In sicer nima vsak svojih parketiranih sob in soban in mehke postelje in lakajev in izbranih jedilnih listov, marveč je vsa njih vzgoja spartansko trda, rekel bi spartansko kruta, ki jih navaja k najbolj brezobzirnemu premagovanju samega sebe. Žejo in glad, vročino in mraz, nagnenje po udobju in zložnosti se učijo iz dneva v dan premagovati. Le taki možje in le take žene bodo v korist in napredek naroda. Takšno je pojmovanje resnih, žilavih Japoncev o javnih delavcih, ki naj postanejo dobrotniki naroda.

Vsak od nas lahko postane slabič ali pa silak v hotenju, močna ali pa nesrečna, propala osebnost. Višji vzori in ideali lahko v vsakem od nas ali lepo vzbrstijo in sadove rode ali pa ne najdejo smisla, ker so srce že osvojile temne, čutne sile in sle, od katerih je pijanstvo ena najstrašnejših. Novo človečanstvo bo prišlo šele po nas vseh,

vsak izmed nas bo nekaj doprinesel k bodoči sreči ali pa nesreči. Tisti, ki so si v odpovedi opojnih pijač oplemenitili duha in srce, bodo še posebno srečni pionirji bodoče sreče.

III.

Treznostno gibanje je še prav izrecno usmerjeno za tem, da zabranjuje zasebno in javno nesrečo in skrbi tako za bodoči rod.

Alkoholizem je nepopisna nesreča, ki se je v minulem stoletju razlila nad množice. Kako opojne pijače upropaščajo posameznike, družine in narod, se bo za vselej prepričal, kdor se seznani z družinami, v katerih je le en sam član alkoholik; kdor v ubožnicah, bolnišnicah, norišnicah in sličnih zavodih gleda učinke alkohola; kdor čita, koliko svojih žrtev tira alkohol v ječo; kdor razmišlja o velikanskih vsotah, katere morajo države plačevati za take zavode. Pojdi pazljivo skozi lokale gostiln in vinskih kleti in glej, kako se dušni in telesni delavci ponižujejo in uničujejo svoje zmožnosti; opazuj, kako ti ljudje nosijo odtod nesrečo nad svoje, nad svoje stanovske tovariše in nad javnost. Pač se do mozga zavedajo, da so nesrečni, a nimajo ne moči ne trdnega sklepa, da bi se dvignili. Beri slovensko zgodovino 19. in 20. stoletja pa se ustavi pri žalostnih poglavjih tega ali onega kulturnega delavca, nad katerim se je zgrnil prezgodnji grob — zaradi pijače. Jih ni bilo škoda?

Drevo se spozna iz sadov: kako prekleto drevo je torej alkoholizem, ko so njegovi sadovi tako bridko žalostni in strašni!

In alkohol se ne dobiva zastoj, ampak stane skoro sleherno od držav težke milijarde. Kaj vse bi se dalo za te ogromne vsote na svetu ustanoviti! Človeštvo bi imelo korist in lepe užitke — zdaj pa gredo milijarde kot kupnina za gorje in propast. Drago je kupljena ta nesreča!

Ali bi ne bilo lepo, če bi zrastel nov rod, ki bi ne bil od alkoholizma otrovan in bi še smisla ne imel za njegove užitke, marveč bi se dosledno zavedal, da mu je Bog dal živčevje in pamet zato, da snuje in dela zase in za druge, ne pa da si ga omamlja in uničuje? Ta lepa namera je n. pr. lebdela Ameriki pred očmi, ko je izdala prohibicijski zakon in prepovedala alkoholne pijače razen onih, ki jih potrebuje lekarništvo. Le žal, da v Ameriških zedinjenih državah deluje vzporedno s to dobro namero tudi najpodlejša sebičnost, rastoča iz novodobnega materializma, in dela prohibiciji ovire. Krivdo ima tudi javnost, ker ni dosledno in brezobzirno stroga do tihotapstva alkohola. Vzlic mnogim delnim neuspehom pa mora ta napredna država vzbujati v nas spoštovanje, da je v njej prvi vstalo silno dejanje volje, oprostiti narod in vsakega posamičnega državljana od največjega zla naše dobe. Prav gotovo ne bo ostala osamljena, prohibicija si bo iskala novih, bolj popolnih načinov. Bog ji daj srečo!

Ko beremo o neuspehih ameriškega treznostnega zakona, se moramo zavedati tudi tajnega, pa vztrajnega vpliva in delovanja alkoholnega kapitala, ki je življenjsko zainteresiran na tem, če imajo opojne pijače še dostop do množic ali ne. To ali ono poročilo bi se najbrž tudi v slovenskih listih drugače glasilo, če bi uredniki vedeli, da je članek, preveden iz tujega jezika, bil spisan po naročilu tovarne ali pa trusta za opojne pijače.

★

Ko se je pred 20 leti potapljal morski velikan Titanic, se je z mrzlimi valovi boril tudi naš človek, slovenski kmet iz okolice Kranja. Že je s

skrajnim naporom priplaval do enega izmed reševalnih čolnov, v katerem je sedelo večje število rešenih. Poprosil je, naj ga vzamejo medse in rešijo, ker ima družino. Potapljač se življenje je iz ledene vode milo prosilo zaradi otrok in žene. Tujci se ga pa niso usmili, hladno so ga pogledali in mu veleli proč, potem so ga z vesli tolkli po rokah, da je moral izpustiti rob čolna in ga je požrlo morsko valovje. Naš človek je bil to, pa je tako bedno poginil.

Zgražamo se.

Kaj pa ob nesrečah na morju — alkohola?

Množice naših ljudi se leto za letom potapljajo v nesrečo alkohola in žalostno in sramotno končavajo svoje in tuje življenje, mi smo pa tiho in se skoro ne zganemo. Kako to, da ni vsaj nekoliko Samaritanov, katerim bi se smilili?

S. O. S.

Ne zamujajmo rešilne akcije in zavedajmo se, da moremo treznostnemu gibanju koristiti le z zgledi!

Miha Vihar / Brez prezira.

Brez prezira in očitanja
vame zro usmiljene oči —
in beseda, vsa dobrótljiva,
moji duši verno govori.

Vse, kar je razdvajalo srce
v meni in ga bilo, mučilo,
pónilo mi s strupom ga temě,
gine pred rastočo jasnostjo.

Morda, morda se raztkal bo dan,
nad menoj v svetlobi utripajoč,
in nikoli več se pajčolan
žalosti nad me ne zgane žgoč.

Saj iz teh oči, ki vame zro,
sije neminljivost večnosti,
kjer viharji vsi potonejo
in le pokoj in ljubav dehti...

Mojmir Gorjanski / Samotne ure.

V teh urah samotnih, ko rože medlijo
in sivi oblaki gredo čez nebo,
ko stari macesni zamolklo ječijo,
se burje jesenske v okno upro.

Zdaj zarij ni več, da bi v bele domove
razlile razkošno rdeče zlato,
in pesmi ni več, ki jo v tihe mrakove
v poletnih večerih na vasi pojo.

Le mrtvi cvetovi na mizi ležijo
in žalostne sence pod oknom gredo. —
V daljavi se sivi oblaki gubijo
in ure samotne bežijo v temo.

Alenka / Pot odrešenja.

33. — 1933.

... ki je za nas krvavi pot potil.

Tiho sniva Oljska gora. Bledi mesec plava na nebu. Jeruzalem se blesti v njegovi srebrni luči. Stoletne oljke mečejo temno senco po vrtu Getsemani.

Pod starim krivim drevesom kleči Odrešenik sveta. Bledi obraz skriva med dlanmi. Lunini žarki mu lijejo po rdečkastozlatih laseh.

»Moj oče, če je mogoče, naj gre ta kelih mimo mene, vendar ne moja, ampak Tvoja volja naj se zgodi.«

Dlani se razklenejo. Na bledem obrazu se prikažejo potne kaplje. V lice mu zarišejo krvavo sled.

Strašen privid mu stopi pred oči. Bič žvižga po zraku, izpod konic trnov kaplja kri, kladivo udarja ob les križa...

Lunini žarki lijejo na stoletne oljke. Iz njih se stke breztelesno bitje. Obriše Kristu krvavi pot, nato se razblini v mesečino...

... ki je za nas bičan bil.

Tri dni pred pasho. Iz vseh krajev Judeje, Galileje in Pereje prihajajo ljudje v Jeruzalem. Prenočujejo v obcestnih hanih. Zvečer si kurijo ognje, da je videti ves Jeruzalem kot morje luči.

Na žrtvenik jeruzalemskega templja polagajo duhovniki daritvene živali. Dim se dviga iznad tempeljskih streh.

Pred gradom Antonijo se je zbral ves judovski narod. Pilat sodi Mesijo.

Negibno stoji Kralj pred svojim ljudstvom.

»Križaj ga! Križaj ga!« odmeva po Jeruzalemu.

Na kamenit steber so privezali božjega Sina. Bič udarja po njegovem hrbtu, da kaplja kri na pisani mozaik.

... ki je za nas s trnjem kronan bil.

Posadili so mu krono na glavo. Trni so se mu zabodli globoko v čelo. Lasje so mu zlepljeni od krvi. Ogrnili so ga s škrlatnim plaščem in dali so mu v roko trs.

Glejte, vaš kralj!

Pred Pilatovo palačo pritiska množica. Vpitje se razlega od gradu Antonije do templja.

»Glejte, človek!« Kralj stoji kronan s trnjevo krono pred sodnikom.

»Križaj ga! Križaj ga!« kliče narod.

...ki je za nas težki križ nesel.

Po ozkih ulicah se gnete pisana množica. Na čelu te dolge vrste ljudi vseh slojev peljejo rimski vojaki Jezusa iz Nazareta.

Na ramah nosi težki križ. Strnjena kri mu je zlepila lase. Obleka mu je vsa oblatena.

Nedaleč od njega peljeta učenec Janez in neka usmiljena žena Marijo, njegovo mater. Zdaj pa zdaj se zgrudi pod težo svoje žalosti.

Množica rine vedno dalje po labirintu ozkih ulic proti Kalvariji. Divja drhal pljuva in meče kamenje v svojega Odrešenika. Če ga zadene kamen, zaječi in se opoteče.

Križ postaja oslabelemu Mesiji vedno težji. Iz množice pristopi mož in mu ga pomaga nesti.

Za mestnim obzidjem se že vidi Kalvarija.

...ki je za nas križan bil.

Od neba se odražajo trije križi. Množice se zgrinjajo krog njih.

Pod srednjim kleči Marija iz Magdale in objema Odrešeniku noge. Poleg nje ihti Kristova mati.

Na robu sonca se je prikazala temna lisa, ki se polagoma veča.

»Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo.« Telo se stresa v smrtnem boju.

Krog križa je vse potihnilo. Množice stoje kot ukopane. Vse strmi v vedno bolj zatemnelo sonce. Priroda postaja pošastno siva. Mrak nastopa sredi dneva. Ozračje je vedno bolj soparno. Pričakovanje nečesa strašnega je leglo na vse.

»Moj Bog, zakaj si me zapustil?« Jasno se sliši glas v gluhi tišini.

»Dopolnjeno je.« Zveličarjev obraz postaja vedno bolj bled.

»Oče, v Tvoje roke izročim svojo dušo!« Križani skloni glavo. Telo zatrepeta in Mesija izdihne.

Tedaj pa se strese ves hrib. Zdi se, kot bi trije križi rasli in se dvigali ter se hoteli podreti na množico. Demonski glasovi grmijo za daljnimi gorami. Sonce zatemni popolnoma. Po nebu se vlečejo krvavi oblaki. V strašnih sunkih se trese zemlja, da se majejo zidovi in se rušijo hiše. Množica drevi s slepo naglico, se preriva in bori v gneči.

Potres se je pomiril. Tu in tam se ozre kdo na križ, ki je zavil v temo. Le Kristov mrtvi obraz žari v blede luči.

Pod križem stoji rimski stotnik in sklepa roke: »Resnično, ta človek je bil pravičen. Ta je bil Sin božji.«

Nad Jeruzalemom pa se je zgrnila pregreha kot temen, pogubonosn oblak...

St. Petelin / Marširala legija koroška ...

Nekaj spominov iz leta 1919.

5. Od Ljubljane do Golice.

Po enomesečnem vežbanju odhod iz Ljubljane! Kam, nismo zvedeli. Vsi smo pričakovali, da bomo odrinili naravnost na Koroško.

Popolnoma vojaški opremljeni smo odkorakali z dvorišča takratne Belgijske vojašnice. Spredej je ponosno plapolala slovenska zastava in nam vžigala pogum in veselje. Zdonela je nova koračnica po ljubljanskih ulicah:

Márširala, márširala legija koroška,
kórak kórak za korakom ...

Naložili so nas v tovorni vlak in vozili smo se počasi ter šele na večer izstopili proti pričakovanju v — Radovljici.

»Ali bomo ostali tukaj? Čemu?« smo vpraševali, nihče nam ni vedel nič točnega povedati.

Razdelili smo se v »graščake« in »šolarje«. Graščaki smo bili nastanjeni v gradu, drugi v šoli.

Pridno smo se vežbali. Tudi na nočne vaje smo hodili. Kadar je bilo slabo vreme, smo imeli šolo. Kdo izmed poveljnikov nam je razkazoval sestav strojne puške in topa, razlagal pomen patrulj in straž ali pa nas poučeval o brambi v slučaju napada s plini itd.

V Radovljici smo prvič »fasali« tudi cigarete. Rekli smo jim ungariš ali ungareže. »Unga reže, tega peče.« Pa je res rezalo in peklo v ustih in v grlu! Kákor smo bili vojaški novinci, tako smo bili po večini novinci tudi v kajenju.

»Kaj misliš, Andrejc, zakaj so nam začeli sedaj tu v Radovljici ponujati tudi tobak, dočim ga prej nismo dobivali?« sem vprašal prijatelja.

»Zakaj? Zato, ker smo sedaj bliže ognja. To se bo še kadilo in to bo še gorelo!« je opozarjal.

Pa se ni preveč. Zlasti njemu je slabo gorelo. Polovico cigarete je pomašil v usta, jo razžvečil in oślinil; zato skoraj ni imelo kaj goreti. Ni se takrat navadil tobaka, še danes ne kadi in prav se mu zdi.

Drugi smo se vežbali naprej tako v vojaških sposobnostih kakor v kajenju. Vojak, pa da ne bi kadil? Sprva, ko mi »ogrske« niso šle, bi bil bolj zadovoljen, če bi fasal mesto cigaret — žemlje. Oj, žemlje so se po štirih vojnih letih zopet pojavile! Bilo so še iz črne moke, a vendar kakšna pridobitev! Med svetovno vojno smo jih dijaki strašno pogrešali. Tobaka sem se počasi navadil, toda danes mi je žal. Koliko žemelj bi bil lahko kupil za tisti denar, ki sem ga spustil v dim! Stara navada je res železna srajca.

Ko smo se vračali z vaj, smo prepevali prelepe naše narodne pesmi. Poveljnik čete je kar ukazal: »Pevci naprej, v prve vrste k zastavi!« Andrej je kajpak moral biti zraven, čeprav ni bil pevec.

»Saj ti ne poješ,« ga je prijel komandant.

»Kaj? Da ne pojem? Basiram!« je energično odvrnil.

Usta je res odpiral, pravega glasu pa seveda ni bilo, bil je bolj telečji bas.

»Hm, danes je bilo imenitno! Škoda, da si imel službo v vojašnici, ročne granate smo metali,« mi je povedal nekega dne Tine.

Spomnil sem se na Andrejca in ga vprašal: »No, kako si kaj metal? Le kako, da mi nič ne poveš?«

»Pravijo, da posebnih sposobnosti za te vrste morijo nimam. Granato moraš vžgati, ne vržeš je pa takoj, temveč šteješ do 23, nato jo šele treščiš. Potegnem tistega rogača, da se pokadi. Strašno hitro štejem in naštejem 23 in vržem, češ, sicer me bo še raztrgal, peklenšček!« je pripovedoval Andrej.

»V svetovni vojni se je dogodilo večkrat, da je vojak prehitro vrgel tako granato. Sovražnik jo je hitro pobral in vrgel nazaj. Raztrgala je tistega, ki jo je namenil drugemu,« je vedel Tine.

V vsem blejskem kotu so se vršile velike vaje. Snega je bilo mnogo in mraza tudi. Vajam je prisostvoval poveljnik prostovoljnih čet.

»Patrulja hitro naprej!«

Takoj sva jo ubrala z Andrejcem in prišla do vode. Kaj storiti? Ni drugega izhoda, kakor da prebredeva. Ko sem kobacal preko vode, sta mi odletela zadaj pri hlačah dva gumba. Uboge moje hlače, naramnice so bile odveč! Vendar sem srečno prebredel. Telečnjak in puška sta me silno ovirala, kajti držati sem moral hlače.

»Utrujen sem in jezik mi kar leze iz ust, ki so čisto suha, v čevljih pa vse mokro,« je tožil tovariš, ko sva hitela dalje. »Teči ne morem več. Zgubiva se!«

Počasi sva korakala naprej na cesto in v Radovljico. Vsi so že lepo počivali po kosilu, ko sva priromala lačna, mokra in skoraj še brez gumbov v vojašnico...

*

Odhod. Vendar enkrat!

Vlak se je ustavil na Jesenicah. Kam sedaj? Ali skozi Karavanški predor, ali čez hribe?

»Izstopite, v mesto, naprej!«

Po mehkem snegu smo se vzpenjali navzgor. Korakali smo hitro, da nam je bilo skoro vroče. Sveti križ nad Jesenicami. Nasproti nam pride nekaj legijonarjev, ki so odšli pred nami, ne da bi jih kaj pogrešili, in preskrbeli so v vasi vse potrebno za nas. Namestili so nas po hišah in ostali smo v naročju Golice.

Redno smo se vzpenjali in menjavali naše straže na Golici. Lepše je bilo kakor v Ljubljani in v Radovljici, čeprav je rezal mraz. Koroška, kamor smo upali, da kmalu pojdemo, nam je bila tako blizu!

Čez nekaj dni nam je čital poveljnik med drugim: »...Ker zaenkrat ni pričakovati večjih napadov na Koroškem in ker se že zbira redna vojska, zato je sklenila deželna vlada za Slovenijo, da se odpustijo vsi dijaki legijonarji...«

Nič veseli nismo tega poslušali. Naslednjega dne smo se dijaki — a še vojaki pomikali molče navzdol na Jesenice, da se odpeljemo v Ljubljano.

»Naše vojaške slave je konec. Ali se še spominjaš, kako smo odhajali navdušeni in se poslavljali na kranjski postaji? In kako se vračamo!« je otožno spregovoril Andrej, ki se mu je zdelo še prezgodaj, da bi se vrnil v šolo.

6. V šolo!

Pozno zvečer smo priromali v Ljubljano in odkorakali v takratno domobransko vojašnico, kjer smo prenočili. Naslednjega dne smo oddali orožje. Uniformo so nam še pustili, kajti svojo civilno obleko smo bili poslali domov.

Ko bi nam pustili vsaj bajonete, da bi se ne vračali domov kot izpuščeni vojni ujetniki. Da bi takole hodili domov? Nak! In smo se pritoževali. Pomagalo ni nič. Zato smo sklenili, da bomo odšli z večernimi vlaki.

»Fantje, nekaj važnega,« pravi France. »Kot dobrim vojakom nam pritiče dopust. Nikakor se ne spodobi, da bi že jutri lezli v šolo. Najprej se moramo navaditi na civil. Moj predlog je, da si damo tritedenski dopust, kajti šola nam ne bo ušla. Pustne dni in semester bomo praznovali doma za pečjo!«

Njegov predlog je bil seveda soglasno sprejet.

Nadaljeval je: »Paziti bo treba, da bomo vsi naenkrat prišli v ravnateljstvo pisarno in se javili, da hočemo biti odslej pod njegovo komando. Če bo pricapljal zdaj eden, nato drugi in tako naprej, ne bomo napravili dobrega vtisa. Torej vsi naenkrat! Danes tri tedne ob desetih jo bomo mahnil k gospodu ravnatelju!«

»Velja! Prav!« smo soglašali.

Vrnili smo se domov in uživali dopust brez dovoljenja vojaške komande, oziroma počitnice brez vednosti šolske oblasti in se uvajali v civil.

»Ali nisi bil pri vojaki?« me je vprašal ta in oni.

»Bil, ali sedaj nas ne potrebujejo več, dijake so odpustili,« sem le nerad pripovedoval.

»Ali ne hodiš več v šolo?»

»Še, toda sedaj imam še počitnice,« sem se otepal neprijetnih vprašanj.

Prav lepo sem prebil doma pustne dni in obhajal semester za pečjo. Bal sem se pa vendarle nekoliko, da bi o teh počitnicah ne zvedel ravnatelj.

Določenega dne smo se zbrali pred gimnazijskim poslopjem. »Dobro je, da nas je toliko! Vsi bomo lažje prenesli in nič hudega ne bo!« smo se tolažili in se le bali gospoda ravnatelja, ki je bil jako dober gospod, a se delal silno hudega. Kadar se je pripravil, je ošteval kar pol ure, če ne delj. A to je delal le iz svoje dobrohotnosti in radi pokroviteljske dolžnosti, kar smo dobro vedeli.

Osmošolec Tine je potrkal na vrata ravnateljve pisarne. Počasi in skoro ponižno smo vstopili v prvo sobo. Druga soba je bila odprta. Gospod ravnatelj je pisal. Naenkrat se je obrnil in počasi pogledal vse po vrsti.

»Ki, a tako, no...« je začel precej mirno.

Vstal je, potegnil robec, se obrisal in se nam približal.

France me je dregnil in šepnil: »Huda in dolga pridiga bo, boš videl.«

»Ki, a tako,« se je obrnil ravnatelj k Tinetu, »ali sedaj prihajate v šolo? To je vendar grozovito, kaj si dovoljujete! Ko bi imel vaš odhod tak pomen, ki, saj bi nič ne rekel. Ali ste morda napravili kaj junaškega, ali ste se kaj odlikovali? To je vendar čudno! Kar takole meni nič, tebi nič izgine, ki, pa ga ni in ni! Ki, boste že videli! Drugi semester smo že začeli. Ki, prav dobro vem, kako slabi ste v računstvu. In drugi predmeti? Ki, ali se zavedate, koliko ste zamudili? Ko bi ostali v šoli in bi se pridno učili ter se lepo vedli, koliko več bi koristili sebi, ki, in domovini. Tako pa, ki, seveda, prav nič ne vem, kako bo šlo. Sedaj bo treba v treh tednih napraviti izpite čez prvi semester, ki, to ne bo tako lahko, vidite...«

Bog ne prizadeni, da bi Tine kaj zinil in odgovarjal! Vrsta je šla naprej, a prav počasi.

Zadnji sem bil jaz na vrsti. Pa me je:

»Ki, seveda, tudi vam je bilo treba tiščati k vojakom, kar tako brez dovoljenja! Ki, mienda mislite, da je gimnazija občinski pašnik? Tja se prižene in pride, kadar kdo hoče. To je vendar grozno! In sedaj? Če hočemo, vas sprejmemo, lahko tudi ne. V drugem semestru smo že, a vi še prvega niste napravili. Ki, bomo videli...«

Potrpežljivo sem poslušal in se oddahnil, ko je gospod ravnatelj prenehal. Spogledali smo se in mislili, da smo opravili. Zato odprem vrata.

»Ki, kaj, to je vendar nezaslišano! Ki, kdo vam je kaj takega ukazal in kdo vam je velel oditi?« In spet nas je začel očetovsko

uvajati v šolo in neposlušne vojake spreobračati v disciplinirane dijake.

Slednjič nas je lepo opozoril, naj pridemo naslednjega dne v šolo, pridni naj bomo in z vso vnemo naj se poprimemo učenja, da bomo čimprej napravili izpite čez prvi semester. Nato nas je mirno odpustil, ko je bilo že skoraj poldne.

Da bi našemu gospodu ravnatelju kaj zamerili? Še malo ne. Vedeli smo, da je dober, da pazi in skrbi za nas in da želi, da bi čim bolj napredovali.

Ubogali smo in se res oprijeli učenja. Po večini smo napravili izpite čez prvi semester v nekaj tednih; kdor pa ni bil tako hiter, se mu ni štel v zlo.

Iz vojakov smo postali zopet dijaki.

*

Hej Slovenci, kje so naše meje? Mladina se je odzvala. Ko smo izgubili Koroško po nesrečnem plebiscitu, je to zadelo najbolj mladino. In mladina se bo zopet odzvala, kadar jo bo klicala domovina!

Sfinks / Tiha, vodoravna polja.

Tiha, vodoravna polja in brezglasno
valovanje čistih vod med njimi.
Komaj vidno požoltevajoče drevje. Trave
rahlo, rahlo v moči upadajoče
v podjesensko umiranje, ugaševanje.

Nébes: nedomišljena, nedokončana misel,
zvegana in motna. Brezizrazna jata megel
in oblakov. In med njimi tesno sonce,
preko zemlje neodločen soj razlivajoče —
kakor luč, ki sije skozi volnato zaveso.

Po drevesih, grmih se spreletajo otožne
trope ptičev, s težkim srcem se poslavljaajočih.
Tu in tam se njihov glas poslavljaajoči
oglasi in kakor plah akord ozračje zgane —
pa se kakor val nad kamen, čezenj zrak prelije.

Pot med polji, njivami, kjer gruče delavk
sklanjajo se in pospravljajo pridelke —
pot med polji vse tja do obzorij.
Sam, samotni grem po tihi poti,
potopljen v nejasne misli, čuvstva.

S. Kranjec / Porazdelitev in število človeštva na zemlji.

I.

Znano nam je, kako tesno je človek zvezan z zemljo, in to predvsem v svojem fizičnem, telesnem življenju. Njegova odvisnost od zemlje se nam najbolje pokaže, če pogledamo, kje na zemlji človeški rod stalno živi, kje je naseljen. Ta prostor je dokaj manjši od onega, kjer človek sploh more živeti, toda le malo časa, takorekoč mimogrede.

Človek je predvsem suhozemsko bitje, navezan na kopno. Že od davna je sicer vaju vode, prazgodovinski mostiščarji so bili kot nekateri današnji Kitajci s svojimi bivališči na čolnih nekaki vodni prebivalci, toda ostali so vselej v neposredni bližini bregov, odkoder so dobivali glavni del živeža. Tudi lovci na morske gobe in bisere ter razni moderni potapljači opravljajo svoj posel v morskih globinah, v katerih pa ne more nihče ostati živ preko določenega časa. Od davna spada tudi morska površina, danes skoro vsa, v življenski prostor človekov, kjer se vsestransko udejstvuje, n. pr. pravi mornarji, ki prebijejo večino življenja na morju. V današnji dobi silno razvitega prometa se nahaja po nekaterih manjših morjih vsak trenotek na tisoče ljudi. O takih morjih bi lahko rekli, da so gosteje obljudena kot marsikaka dežela na kopnem (n. pr. Severno morje) a vsi ti ljudje so le vsak čas drugi popotniki, nikaki stalni prebivalci.

Na kopnem samem so stavljene človeškemu bivanju meje v obeh smereh, navzdol in navzgor. Najgloblji rudniški rovi segajo 1 in pol km pod zemeljsko površino. V manjših globinah vrši svoj poklic na sto tisoč rudarjev, a zopet le začasno, menjaje se; njih stalno bivališče je vrh zemlje. Tudi nad zemljo je človek že visoko prodr. Posamezni letalci so dosegli nad 10 km višine. Danes, bi kdo rekel, obljudeno je tudi ozračje, ko je nad kulturnimi deželami že prepreženo s stalnimi letalskimi linijami. Da, ljudje pač potujejo po zraku, bivati v njem pa ne morejo. Niti po trdnih tleh, v gorah, ne more človek tako visoko, kakor bi hotel. Na najvišji vrh zemeljske skorje 8882 m kljub težkim naporom še ni stopila človeška noga. Prav tako se mnogo nižje tudi v najtoplejšem podnebjju nehalo človeška selišča, ker postane zrak preredeč. Tudi vročina in mraz nista človeku absolutna zapreka; dosegel je oba zemeljska tečaja in v Antarktiki so prezimile že cele ekspedicije. Skozi najbolj vroče puščave potujejo karavane in vozijo danes udobni avtobusi, v Simplonskem tunelu so vzdržali delavci do 55° vročine — vse to so pa zopet le posamezni in kratkotrajni slučaji, ki ne morejo bistveno spremeniti mej stalno poseljenega sveta.

Ves po človeku stalno poseljen prostor na zemlji imenujemo z grško besedo *ekumeno*. Tako so stari jonski filozofi nazivali obljudeno zemljo (*ἡ οἰκουμένη* sc. *γη*), ki so si jo mislili kot otok obdano od svetovnega morja-okeana. Površino ekumene cenimo danes na 450 mil. km², t. j. skoro $\frac{1}{10}$ celotne zemeljske površine, ki znaša 510 mil. km², pri čemer smo seveda všteli tudi morja, puščave in gorovja. Zanimivo je dejstvo, da se je v zgodovinski dobi ekumena le malo spremenila in da so bile njene meje dosti bolj stalne kot meje narodov in držav. Najbolj se je bila razširila po končani ledeni dobi, ko je šel človek za umikajočimi se ledeniki proti severu in jugu. Šele kasno po ledeni dobi se je mogel naseliti na Skandinaviji

in šele v zadnjem tisočletju je dosegel severni rob kontinentov. Resnično znanje o mejah ekumene se pa začne za nas komaj v dobi odkritij okoli l. 1500., ko so dobili drzni odkritelji obljudeno že skoro vse kopno z izjemo nekaterih otokov.

Če govorimo o razširjevanju človeškega rodu po zemlji, se nam nujno vsiljuje tudi vprašanje po njegovi prvotni domovini, odkoder se je počasi razširil po vsej ekumeni. Enotnost in prvotna enakost človeškega rodu je danes v znanosti splošno priznano dejstvo, le o njegovi pradomovini so različna mnenja. Gotovo si jo moramo misliti sredi kopnega, v ne premrzli pokrajini, kajti prvotni človek še ni poznal ognja, obleke in plovbe po morju. Največ razlogov govori za to, da nam je iskati izvor človeštva na evrazijsko-afriškem kontinentu in na severni zemeljski poluti, najbrž nekje v Srednji Aziji, odkoder se je najlaže razširilo na ostale zemljine, zlasti ker so mu bile na razpolago kopne zveze, ki jih danes ni več. Tako je bila Sev. Afrika takrat zvezana s Sicilijo, iz Zadnje Indije se je prišlo preko Malajskih otokov v Avstralijo in na severu, kjer je danes Beringov preliv, sta se držali skupaj Azija in Sev. Amerika. Človeški rod je torej starejši nego današnja razdelitev kopnega in morja ter današnje podnebne razmere.

V zgodovinski dobi dobimo prve omikane narode v toplih rečnih nižinah, kjer je naravno, redno se ponavljajoče namakanje po rekah omogočilo zgostitev prebivalstva in hitrejši razvoj omike. Take nižine so bile ob Nilu v Egiptu, med Evfratom in Tigridom v Mezopotamiji, ob Gangu v Prednji Indiji in na Kitajskem ob Jang-tse-kiangu. Toda v teh krajih je moral človek že v precejšnji meri obvladati naravo, da je obračal poplave v svoj prid. Zato je bolj verjetno, da ti kraji niso prva središča poselitve, ampak da je starejši prazgodovinski človek rajši poselil više ležeče doline in robove gozdnih in stepskih predelov, kjer je dobil vode in živeža brez nevarnosti poplav. Človeška plemena, ki so zašla daleč v gozdove in močvirja, se niso dosti razmnožila, ostala so na nizki stopnji omike in kažejo zaradi redkih medsebojnih stikov velike razlike v vsakem oziru. Enako diferenciranje so skupine človeštva, ki so bile potisnjene na skrajne konce celin, zlasti če so izgubile zvezo z nekdanjimi sorodniki, ko so se udrle kopne zveze. Tako najdemo v domačem avstralskem prebivalstvu najstarejše in najnižje stoječe tipe, isti pojav opazujemo tudi pri avstralskem rastlinstvu in živalstvu. V Afriki so ostali Hotentoti in Bušmani na najnižji stopnji razvoja in podobno svojevrsten je tudi položaj otoških prebivalcev ob vseh zemljinah.

Iz nekaj večjih središč z gostejšim prebivalstvom so se širili ljudje na razne strani v smereh, ki jih je kazala zemlja sama. Morja in večja jezera, gozdovi in močvirja ter puščave so razcepili tok naseljevanja v posamezne rokave, ki so se drugod v ugodnejši pokrajini zopet strnili. Kot valovi so se širili iz takih središč tudi kulturni vplivi, se med seboj zadevali in prepletali; ljudje dveh različnih krogov so se začudeni srečali kot eksotični tujci ali so pa oni z višjo omiko s prezirom gledali na manj srečne soljudi kot na »barbare« ali »divjake«. Ali je do takih srečanj prišlo prej ali kasneje, je tudi odvisno od zemljepisnih činiteljev. Da sta vzhodnoazijski in celo indijski kulturni krog ostala tako dolgo ločena od našega sredozemskega, so zakrivile le težko prehodne pustinje in višavja Prednje ter Osrednje Azije, kot je Sahara ločila od njega večji del Afrike. Najdelj pa je trajalo, preden je stari svet spoznal kulturni krog Toltekov in Inkov na ameriški celini. — Šele Krištof Kolumb je nehote spojil oba

skrajna konca človeštva in njegova zasluga je, da objema danes ekumena kot širok pas vso zemeljsko oblo.

Doba odkritij nam je torej šele odkrila tudi meje človeštva na zemlji ali meje ekumene. Kakšno sliko je takrat nudila? V Atlantskem oceanu so bili mnogi otoki še neobljudeni, ostali so pa tudi dobili svoje prebivalce šele v zgodovinski dobi, Faröri v 6. stol., Islandija v 8. stol., Madeira in Azori v 14., Kapverdski otoki v 15. stol. in Bermudski ter Falklandski otoki še kasneje. Otoki Tihega oceana so bili pa tja do Nove Zelandije in Havajev že poseljeni od spretnih mornarjev Malajcev, dočim je bilo otočje Galapagos, dasi čisto blizu ameriški celini, še neposeljeno. Poseljene so bile tudi pokrajine na skrajnem severu, kjer žive Eskimi in sorodni rodovi od Grönlandije tja do polotoka Čukčev in brez dvoma je dobila Severna Amerika svoje prvo prebivalstvo iz Azije preko Beringove ožine in Alaske, tako da je rdeče pleme v najožjem sorodstvu z žoltim. V Indijskem oceanu so šele evropski mornarji ustvarili zvezo med južnim koncem Afrike ter Avstralije, Tasmanije in Nove Zelandije. Dočim je dobil Madagaskar svoje prebivalce od dveh strani, so ostali Maskareni, Sešeli, Čagos-otoki zaradi neugodnih morskih tokov in viharjev dolgo neznani. Tudi južna in vzhodna obala Avstralije sta ostali dolgo skriti in otok Norfolk vzh. od Avstralije je šele l. 1856. dobil prve naseljenke. Južni konci kontinentov so ostali torej najdelj izolirani, o čemer priča tudi nizka kulturna stopnja ondotnih domačinov. Tu ob južnem koncu kontinentov gre tudi današnja južna meja ekumene, ki sega le z najjužnejšim delom Amerike ter s Tasmanijo in Novo Zelandijo preko 40. vzporednika (Ljubljana 46° N!). Tudi stalne plovne linije ne gredo južneje, kajti podnebje je tu dosti bolj neugodno kot na severni poluti, saj se nahajajo na Kerguelih (49° S) že veliki ledeniki, ki segajo prav do morja, in celo dosti severneje ležeča otoka St. Pavel in Novi Amsterdam nimata stalnih prebivalcev.

Skoro še enkrat tako daleč gredo meje ekumene na severni poluti, kjer sega tudi kopno delj na sever. Seveda so te skrajne človeške naselbine zelo raztresene in ljudje žive v trdem boju za živež, ki ga jim daje v pretežni meri morje. Po morskih razmerah se zato ravnaajo tudi selišča. Najdelj na sever gredo ob zapadni obali Grönlandije, kjer je naselbina Etah 78° N ob Smithovi ožini; morje je tu primeroma toplo, močno plimovanje pa zgodaj razbije led. Severno-ameriški arktični arhipel ni tako daleč obljuden, a je pozimi delj kot poleti. To zanimivo dejstvo je ugotovil R. Amundsen, ki je dobil tam rodove, ki gredo poleti iskat za svoje severne jelene paše na jug, pozimi gredo pa na sever tjulne lovit. V severni Aziji ni tako podjetnih pomorcev, zato so n. pr. Novosibirski otoki kot severni del Tajmira prazni. Severni sibirski rodovi se drže po večini gozdne meje, tako da je skrajna naselbina ob ustju Jeniseja 72° N. Tudi otoka Kolgujev in Novaja zemlja sta poseljena le poleti. Dosti dalj gre ekumena na severu Evrope, kjer so Spitsbergi (Svalbard) v novejši dobi dobili stalno prebivalstvo. To je 7 večjih in več manjših otokov 76°—81° N, ki merijo skupno 65.000 km² (1/4 Jugoslavije). Podnebje je seveda mrzlo (jan. —17° C, julij skoro 5° C), ločnica večnega snega je že 300 m visoko. Na zapadni strani je zaradi toplega Zalivskega toka poleti malo ugodnejše podnebje in morje brez ledu. Ker živi na otokih tudi severni jelen, so hodili poleti sem lovci in izletniki, toda stalno naselitev so povzročili premogovi skladi; sicer se more odvažati premog le v poletnih mesecih, a rudarji ostanejo tudi čez zimo, ko pade temperatura

celo na -40° C. Seveda jim dovažajo živež iz Norveške, dočim se preživljajo Eskimovci na Grönlandiji sami od lastne zemlje; v pravem pomenu najsevernejši ljudje so torej le oni in tam smemo postaviti severno mejo ekumene.

Kako daleč sega ekumena navzgor — nad morsko gladino, ni odvisno samo od topline oziroma podnebja, temveč tudi od mnogih drugih okolnosti. Jasno je, da gredo selišča na prisojni strani pobočij z dobro zemljo in vodo više kot na osojni in v apnenskih skalah. Naselitev je odvisna od oblike gora, od strmine, nevarnosti usadov in plazov, od lege napram mrzlim vetrovom itd. Tudi zgornja meja ekumene ni nepremična črta, ampak širok pas, v katerem se giblje prebivalstvo navzgor in navzdol. Planšarski stani alpskih pastirjev leže do 1000 m nad stalnimi vasmí. Take začasne poletne prebivalce imajo gore po vsem svetu. Bolj nestalni so prebivalci, ki so jih privabile visoko v gore rude, in nameščenci raznih vremenskih opazovalnic. Splošno velja, da leži zgornja meja ekumene najvišje nad ekvatorjem in se potem spušča, če gremo proti severu oz. jugu. Vendar leži Quito, prestolica Ekuadorja, le 2850 m visoko (skoro na ekvatorju), dočim so bolj južno v Peru in Boliviji kraji z nad 5000 m višine, nekaj rudarskih naselbin celo 5300 m visoko. Tu smo pa tudi na skrajni meji življenja, kar se vidi na slabotnih, slabo raščenih ljudeh, ki jih muči gorska bolezen — so pač trpini, kot skrivenčeni borovci in macesni na gornji meji gozda. Najvišje naselbine v Aziji nahajamo v dolini gornjega Brahmaputre (4600 m), v vzh. Afriki so zadnje vasi in tudi obdelana polja v višini 2500 m, v Abesiniji so še 2000 m visoko veliki kraji. V Evropi imamo v Alpah naselbine do 1600 m visoko, najvišja švicarska vas v Graubündenu — Cresta leži celo v višini 1950 m! Dinarsko gorstvo leži sicer južneje, toda tla, voda, rastlinstvo so slabša, zato segajo selišča le do 1600 m (v Črni gori 1500 m). Bolj proti severu se meja niža: v Krkonoših znaša 900–1000 m, v južni Norveški do 600 m, nato pride pa kmalu k morju, le ob njegovi gladini žive najsevernejši ljudje.

Oglejmo si slednjič še praznine sredi ekumene! To so v prvi vrsti gorovja, v katera sega poselitev od obeh strani po dolinah navzgor, ne da bi se ti pasovi navadno združili. Pogosto se pa združita dve taki nasproti si segajoči veji preko sedla; tu vodi cesta ali železnica čez prelaz (ali pa predor pod grebenom) in ob nji žive ljudje od prometa: gostilne, kolodvori, razne postaje in stražnice so tam. Neverjetno veliko praznega prostora je v gorah, celo sredi gosto poseljene Evrope. Izračunili so, da je v švicarskih Alpah skoro 40 % površine vedno prazne, 40 % obljudene samo poleti; torej je le dobra petina stalno v ekumeni. V Turah je 78 %, v Dolomitih 70 % površine pozimi neobljudene.

Še večje praznine tvorijo ozemlja brez vode, kajti pred mrazom ali vročino se človek še kako ubrani, kjer pa ni vode, si jo more preskrbeti le izjemoma in z velikimi stroški. Take praznine so odvisne od podnebnih razmer in leže večinoma sredi kontinentov in na njihovi zapadni strani. Jugozapadna Afrika, Zapadna in Srednja Avstralija in puščava Atacama na zapadu J. Amerike, jugozapadni del Unije in severozapadni del Mexica so večinoma brez stalnega prebivalstva. Dočim se te praznine dajo na vzhodni strani obiti, sega v starem svetu puščavski pas kar povprek od Atlantskega oceana skozi Saharo, Arabijo in Iran v sredino Azije. Skozi ta mestoma 2000 km širok pas vodijo le ozki prehodi, n. pr. Dzungarija, Tarimska kotlina, Afganistan, Mezopotamija in zlasti Egipet, kar je dajalo tem deželam vedno velik geopolitičen pomen. Sredi puščav tvorijo le redke

oaze nekake otoke ekumene, ki imajo izolirano svojevrstno prebivalstvo, zvezano med seboj in z ostalim svetom po karavanskih potih. Le malo je mogel človek z vodnimi napeljavami povečati tod uporabno površino. Že Rimljani in nato zlasti Arabci so znali s kopanjem vodnjakov in z umetnim namakanjem iztrgati puščavi manjše dele, današnja tehnika je dosegla v tem pogledu še večje uspehe. V zapadni Sahari so ustvarili Francozi z arteškimi vrelci celo vrsto novih oaz, Amerikanci so preskrbeli z vodo velike predele ob Koloradu in še popolnejše so angleške naprave za namakanje v Indiji, Egiptu in v zadnjih letih v Mezopotamiji. K zlatim rudnikom v zapadni Avstraliji so zgradili ogromne vodovode, ki preskrbujejo vodo skoro 600 km daleč in okoli 60.000 ljudem je le na ta način omogočeno življenje.

Velika ovira poselitvi je bil in je mestoma še danes gozd. Severna Evropa, Sibirija, Kanada ter gozdovi ob Kongu in Amazonki so še danes velike praznine, le redke oaze so v njih, izolirani rodovi z nizko omiko se bomo preživljajo sredi tropskih pragozdov. Iztrebljenje gozda je pa ekumeno najbolj razširilo; ves razvoj Rusije je šel vzporedno s trebljenjem gozda. V Sibiriji in Kanadi se je trebljenje komaj pričelo in zato sta pravi deželi bodočnosti. Še bolj velja to za tropske pragozde, čeprav so s svojo hitro in bujno rastjo mnogo odpornejši. Kot so Ceylon, Java ali Formoza že po večini izgubili svojo gozdno odejo, jo bo v doglednem času tudi Zadnja Indija, Južna Amerika in tropska Afrika, s čimer se bodo odprli človeštvu novi velikanski prostori.

Tudi jezera in močvirja so praznine v ekumeni, ki jih je začel človek izpolnjevati šele v zadnjih stoletjih. Tako si je Friderik Veliki z izsuševanjem močvirij ob Odri, Warti in Noteču »pridobil provinco v miru« in njegova sodobnica Marija Terezija je začela z osuševanjem Ljubljanskega barja. Italijani so pridobili precej zemlje ob Padavih močvirjih in obmorskih »maremah«, dočim so Holanci kar morju iztrgali velik del svoje domovine. Pa tudi to je vse malenkost napram močvirnim predelom Sibirije in Labradorja, ki še čakajo pridnih človeških rok.

II.

Na vprašanje, koliko ljudi živi na zemlji, nam znanost še dolgo ne bo mogla dati točnega odgovora, kajti še vedno je le okoli tri petine vseh ljudi prešteti, dočim smo za ostali dve petini navezani na razne, bolj ali manj zanesljive cenitve. Zanimanje za taka vprašanja se more pojaviti šele na višji stopnji omike; primitivni narodi se s takimi vprašanji ne razburjajo in životarijo tudi v tem oziru kot pravi otroci od danes do jutri. Pa tudi v polomikanih državah se omejuje tako zanimanje navadno le na določen del prebivalstva, t. j. na moške, ki pridejo v poštev kot vojaki in davkoplačevalci. Ker sta vojaščina in davek skoro povsod bolj malo priljubljeni zadevi, so taka štetja še manj zanesljiva. Zato je bila n. pr. Turčija pred vojno med evropskimi državami statistično najmanj poznana in Carigrad edino evropsko veliko mesto, čigar prebivalstvo je bilo samo približno cenjeno.

Pravo ljudsko štetje, ki upošteva celotno prebivalstvo posamezne države, je mogoče šele v kulturnih državah z dobro urejeno upravo. Tako štetje se je vršilo najprej l. 1749. na švedskem, nato l. 1790. v združenih državah S. A., nakar so polagoma sledile ostale evropske države, nazadnje novo nastale balkanske (Srbija 1866, Grčija 1879, Bolgarija

1888) in Rusija, kjer se je vršilo prvo popolno ljudsko štetje šele l. 1897. Ljudska štetja se redno ponavljajo, običajno vsakih 10 let. Uvedla so se kmalu tudi v kolonijah. Epohalno delo je bilo zlasti prvo štetje v ogromni, gosto obljudeni Britanski Indiji v l. 1869.—1872. Izkazalo je kar 60 milijonov ljudi več, kot so po cenitvah pričakovali. Z Rusijo, Indijo in Japonsko so bile zamašene velike vrzeli v našem znanju o številu človeštva. Ostale pa so le še občutne vrzeli, tako večina Afrike in predvsem gosto obljudena Kitajska, za katero se gibljejo cenitve med 400—500 milijonov. Seveda tudi uradno štetje ni vselej in povsod enako zanesljivo; njegova vrednost je tem večja, čim popolneje funkcioniра v državi upravni aparat, pa tudi čim stalnejše je prebivalstvo. Slednje velja zlasti za kolonije, kjer pri najboljši volji ni mogoče dohnati točnega števila raznih polnomadskih rodov. Vendar je vsako štetje neprimerno bolj zanesljivo kot različne cenitve. Tako ceni n. pr. kitajska poštna uprava prebivalstvo po številu ognjišč oziroma rodbin, ki jim pripisuje neko povprečno število članov. Podobno cenitev vrši tudi ondotna carinska uprava, toda rezultati obojih uradov se med seboj precej razlikujejo.

Samo s pridržkom, da sta dve petini človeštva le cenjeni, smemo tedaj odgovoriti na vprašanje po številu zemljanov in reči, da živita danes na zemlji dobri 2 milijardi ljudi (za konec l. 1930. so izračunili točno 2.000.034.84 ljudi).¹ Od tega jih živi dobra polovica v Aziji (1120 mil.) in četrtnina v Evropi (507 mil.); na evrazijski kontinent jih odpade torej že nad tri četrtine. V obeh Amerikah jih je šele dobra desetina (253 mil.), v Afriki 144 mil. (zares štetih je komaj 32 mil.!) in na Avstralijo z Oceanijo jih odpade pičlih 10 mil., tedaj živi v obeh zemljinah dosti manj kot desetina človeštva, dočim je južni kontinent ali Antarktika še brez stalnih prebivalcev.

Že ta površni pregled nam pokaže, da je človeštvo na zemlji zelo neenakomerno razdeljeno; odvisno je pač — kot vemo — od zemlje in njenih lastnosti. Če hočemo te vzroke bližje spoznati, moramo vzeti števila, ki se dajo med seboj primerjati, t. j. število ljudi na ploskovni enoti 1 km² v različnih deželah. Tako dobimo takozv. relativno prebivalstvo ali gostoto. Čisto teoretičnega pomena je seveda, če izračunamo, da znaša povprečna gostota vse zemeljske površine približno 4, tudi gostota poseljenega sveta je še nizka, namreč 15. Zanimivo je, da ima natanko polovica ekumene še manjšo gostoto kot 1, to se pravi, da pride šele na več km² povprečno po 1 prebivalec. Dobra tretjina ekumene ima gostoto 1—10, in komaj 7% poseljene zemlje ima gostoto nad 60. Po posameznih zemljinah se razdeli gostota takole: Evropa 50, Azija 26, Afrika 5, Severna Amerika 7, Južna Amerika 4 in Avstralija z Oceanijo šele 1.

Bolj pravilno sliko o porazdelitvi človeštva pa dobimo, če si ogledamo zemljevid gostote za celo zemljo. Na njem opazimo na prvi pogled trije o z e m e l j z veliko gostoto; vsa so na evrazijskem kontinentu in med seboj ločena po znanem širokem puščavskem pasu. Prvo, vzhodnoazijsko, obsega Kitajsko in Japonsko, drugo tvori Prednja Indija in tretje pas Evrope od Anglije skozi Srednjo Evropo k Italiji. Na teh treh ozemljih, velikih po 2—3 mil. km², prebiva več kot polovica človeštva. Poleg teh treh velikih nam pokaže zemljevid še tri manjše centre nadpovprečne gostote. Dva ležita v starem svetu: otok Java (90.000 km²) in pa Egipt (28.000 km²);

¹ Prim. R. J. Pierre, La population du globe. Revue Économique Internationale. Octobre 1932. P. 270 sl.

tretji, ki naglo raste, pa je ob atlantski obali U. S. A. v prvotnih državah Unije.

Ta opazovanja nam najbolje razkrijejo vzroke goste poseljenosti. Kitajska in Japonska, Indija in Java imajo zahvaliti svoje gosto prebivalstvo ugodnemu podnebju, zlasti obilici dežja poleg velike toplote v tropskem in monsunskem pasu, Egipet pa rednim poplavam Nilovim. Vse te dežele pa so tudi rodovitne, naplavljenе nižine ter intenzivno obdelane že od najstarejših časov. V Evropi in Sev. Ameriki, kjer je podnebje dosti ugodnejše in rodovitnost manjša, pa je zgostitev prebivalstva šele plod 19. stol., odkar se je začelo izrabljanje rudninskih zakladov in hkrati industrijalizacija dežel. Tako se nam tudi tu pokažejo vzajemni odnosi med človekom in zemljo: rodovitne dežele so omogočile gostejšo poselitev in prisilile človeka k intenzivnejši izrabi tal in s tem k višji omiki. Narodi višje omike so znali pa tudi iz prvotno manj vredne zemlje dobiti vedno novih možnosti življenja in ustvariti gosto poseljena ozemlja. V tropskem in subtropskem pasu so zato najgostejše poseljene rodovitne nižine z intenzivnim poljedelstvom: Gangova nižina nad 300, Java 400, Egipet 400 in v posameznih manjših oazah tudi do 500. V zmernih pasovih — zaenkrat le v severnem — imajo največjo gostoto visoko civilizirane industrijske države: Belgija 266, (v provinci Brabant 500!), Nizozemska 240 (provinca Sev. Holland 500, J. Holland skoro 600!), Angleška 200 (v posameznih grofijah 500 — 1000 — 2000!) Nemčija 140 (Saška nad 300, toda Mecklenburg-Strelitz le 40!), Francija 76 (Dep. Rhône 350), Italija 137 (prov. Neapel 1700, Milan 600, toda Sardinija 30!). Naprej proti vzhodu in jugovzh. Evrope prehajamo v agrarne države, zato gostota pada: Češkoslovaška 105, Avstrija 80, Madžarska 90!, Jugoslavija 56, Romunija 60, Bolgarija 58, Grška 50, Albanija 30, Evropska Rusija 25. Protí severu sta podnebje in zemlja vedno manj prikladna človeku, zato Danska še 85, Švedska 15, Norveška 10, Islandija komaj 1!

Vsi zakoni porazdelitve gostote veljajo naravno tudi za vsako državo posebej v njeni notranjosti. Najlažje si to predočimo v naši domovini. Največjo gostoto v Jugoslaviji imajo banovine: Donavska 77, Dravska 70, Savska 70; nato slede Drinska 57, Moravska 55, Primorska 46, Vrbaška 49; najnižjo gostoto pa imata Vardarska 43 in Zetska 30.

Toliko o današnjem številu človeštva in njegovi porazdelitvi na zemeljski površini. Vsi ti podatki nam nudijo le bežno, trenutno sliko človeštva, ki mora biti vedno zastarela, kajti tudi človeštvo se nahaja v neprestanem gibanju. V nekih predelih prebivalstvo narašča, v drugih pada, kar vpliva na ves socialni, gospodarski in politični razvoj dežel in na njih medsebojno razmerje. Kako se je vršilo to gibanje v preteklosti, žal, ne moremo dosti vedeti, ker nam je dala šele najnovejša doba na razpolago kolikor toliko zanesljive številke. Prvi resni poizkusi, dognati število človeštva, segajo v sredo 17. stol., ko se je končala morilna 30-letna vojna. Takrat so domnevali, da je vseh ljudi ca 1000 mil. To mnenje je ostalo v veljavi do 19. stol., ko so se mogli na podlagi prvih štetij že resneje baviti s tem vprašanjem. Danes mislimo, da je bilo v začetku 19. stol. na zemlji okoli 1000 mil. ljudi. To število je v zadnjem stoletju zaradi ogromnega napredka, zlasti v tehniki in zdravstvu, naglo rastlo. F. Ratzel je cenil l. 1891. število ljudi na 1450 mil., H. Wagner l. 1910. na 1665 mil., za l. 1916. so pisali o 1800 mil. in v začetku l. 1928. so navajali 1912 mil. V dobrih 100 letih se je torej število človeštva skoro podvojilo in opravičeno se vsiljuje vprašanje, ali bo v bodoče še v tej meri naraščalo in ali ne bo postala za človeka uporabna zemlja nekoč premajhna, preobljudena?

Preobljudenost je zelo relativen pojem; ni odvisna le od zemlje in njenih lastnosti, ampak skoro še bolj od človeka in njegove omike, od bolj ali manj popolnega gospodarstva in razvitega prometa. Še vedno so deli Indije, kjer zaradi ene slabe letine milijoni od lakote umirajo, dočim se razni pridelki na veliko izvažajo. Izključno pridelovanje posameznih pridelkov (monokultura) lahko donša veliko dobička, je pa nenaravno in se more v izrednih razmerah (vojna ali kriza!) maščevati enako kot enostransko pospeševanje same industrije v nekaterih industrijskih državah. Zares in absolutno preobljudeni so zaenkrat le malenkostni deli zemeljske površine, predvsem nekateri otoki, kot Jamaika, Mauritius in dr. — Relativno preobljudenost pa dobimo v vseh dobah in povsod in na raznih stopnjah kulture. Dokler je še toliko neizrabljenega in komaj izrabljenega prostora na zemlji, zlasti v tropih, se absolutne preobljudenosti ni bati. Izračunali so, da bi mogla zemlja prerediti vsaj še enkrat, da, celo še trikrat tako veliko število ljudi!

Jago Dič / Legenda o zvončku in trobentici.

Ko sta potovala Kristus in sveti Peter po svetu, sta prišla tudi v naše kraje. Sneg je ležal na osojnih parobkih, kopna ravan pa je bila pusta in prazna. Sveti Peter reče Gospodu: »Ljudje so tu dobri, napravi jim veselje in posuj prazne livade s posebnimi cveticami, ki bodo pele.« Jezus se nasmehne, vzame v roke kepo snega, dahne vanjo in jo razprši po zemlji. Kamor so padli sneženi drobci, so namah vzklikali beli zvončki in rumene trobentice. Zvončki so lepo cingljali in trobentice glasno trobentale. Sveti Peter je vesel poskočil in šel z Gospodom zadovoljen dalje po svetu...

Drugo leto, prav ob istem času, prideta zopet božja popotnika v naše kraje. Cvetje se je bilo zelo pomnožilo, trobentanje in cingljanje se je razlegalo daleč na okoli. Svetemu Petru je bila preveč glasna rastlinska godba, zato vpraša Gospoda: »Ali ne bi bilo bolje, da bi cvetice utihnile?« »Siten si, Peter,« ga pokara Gospod. »Poglej, kako je cingljanje in trobentanje mladini všeč! Ali ne vidiš, koliko otrok je na livadi? Da se pa ne boš kislo držal, bodo zvončki utihnili in trobentice bodo trobentale le takrat, kadar boš dal cvet v usta in zapiskal.«

Od onega dne zvončki nemo pozvanjajo pomladi v pozdrav in trobentica piska le v ustih veselih otrok.

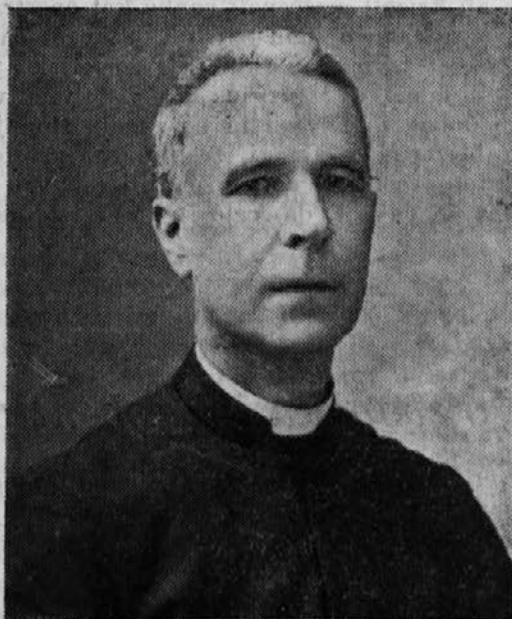
Miha Vihar / Ko vihra . . .

Ko vihra okrog oken, streh divja,
da zrak strupen od mraza ledeni —
a v gorki peči ogenj prasketa
in skozi vrata svetla žari,
tedaj vsi čutimo, kaj je: doma...
Čeprav polmrak je, vidim, da oči

odražajo hvaležni dih srca
in misel k misli radostna hiti.
Ko burja okrog oken, streh vihra
in vse do zvezd premrla noč vrši —
nam ogenj, ki dobrotno plapolja,
o bratstvu in domačnosti golči...

*Dr. Joža Lovrenčič /
Pesnik Ivan Trinko-Zamejski.*

Ob sedemdesetletnici.

Beneška Slovenija — pravljni svet tam za gorami onstran stare goriško-italijanske meje ob rekah Nadiži in Teru in vendar naš izza davnih stoletij, saj so naši pradedje že leta 665. pridrli od severa proti Čedadu in od vzhoda proti Vidmu in strahovali Langobarde, dokler se niso z njimi sporazumeli in sprijaznili ter se ustalili na italjskih tleh. Naš jezik je zavladal celo na dvoru langobardskih vojvod, kar priča njihov zgodovinar Pavel Diakon, govoreč o Gisulfovem sinu Rodualdu, Langobardov, ki so bili mogočen narod, že davno ni več, naš rod pa je ostal in vemo, da je bila slovenščina še leta 1475. domač jezik nižjega ljudstva v Vidmu, medtem ko je plemstvo govorilo nemški. In še

vemo po furlanskem zgodovinarju Markantoniju Nicolettiju († 1596), da so za akvilejskih patriarhov več slovenski govorili po furlanskih vaseh, nego furlanski, ker ta jezik je bil takrat še neomikan in zlodoneč. Patriarhom, ki so bili za Langobardi dolgo gospodarji ozemlja beneških Slovencev, je sledila Serenissima, beneška republika, ki je svoje obmejne Slovence pustila živeti v vseh njihovih običajih in starih pravicah, ker jih je rabila v obrambi proti sosedni državi. Tako so dočakali Napoleonove čase, prišli potem pod Avstrijo, ki pa se ni dosti brigala zanje, in doživeli so boje sredi prošlega stoletja in se leta 1866. pod vplivom tradicije s plebiscitom odločili za Italijo.

Zemljepisno in zgodovinsko je ta del naše zemlje silo zanimiv — a nam je le premalo znan, čeprav živi še danes v njem kakih 50.000 Slovencev svoje pristno slovensko življenje kakor v prošlih stoletjih.

V tej zemlji se je rodil pod Matajurjem, kraljem beneško-slovenskih gor, v prijazni rebrski vasi Trčmunu v preprosti kmečki hiši 25. jan. 1863 Ivan Trinko, oče beneških Slovencev in danes nestor slovenskih pesnikov.

Iz prijazne gorske vasi, odkoder je gledal preko Nadiške doline v Čedad in še v Videm, ki se je svetlikal tam daleč doli v nepregledni ravnini, ga je izvabilo v svet hrepenenje in želja staršev, da bi postal »gospod«. Šel je ono pot, ki jo tako lepo opisuje v »Ovčjem kaplanu«: v Čedad, da se v mestni šoli privadi kolikor toliko laščini, ki se ji v ljudski šoli ni mogel. V Rutarjevi »Beneški Sloveniji« beremo o ljudskih šolah v Benečiji: »Naš paglavec v šestem letu svojega življenja stopi kot redni slušatelj —

na ljudsko univerzo, kjer mora ostati postavno tri leta. Učiteljica ga posadi v klop in ga prične takoj obdelavati s pristno toskanščino, kakor da bi se bil otrok rodil in vzrastel tam kje med Sieno in Florencijo. A drobní učenec, kateremu se doslej nikoli ni sanjalo o drugem jeziku, kakor o domači slovenščini, buli in zija v učiteljico nekako tako, kakor telič, če mu pride kaj nenavadnega pred debele oči. Za Boga milega! Kaj se more izučiti, če niti učiteljice ne razume?»

In še beremo v Rutarju:

»Kdor po dovršenih ljudskih šolah namerja nadaljevati študije ali kdor samo želi izučiti se laščine in računstva za svojo potrebo, ta se vpiše kar izpočetka na meščanske šole v Čedadu ali pa v Vidmu, dobro vedoč, da z domačimi (šolami) nikamor ne pride.«

V Vidmu je poleg državnih šol tudi privatna nadškofijska gimnazija, združena z bogoslovnim semeniščem. Na tej se je šolalo in se šola največ beneških Slovencev, in sicer pred vsem taki, ki mislijo nadaljevati z bogoslovjem.

V videmsko nadškofijsko gimnazijo je prišel tudi Ivan Trínko. Tu v Vidmu šele se je seznanil s slovensko knjigo. Sam pripoveduje »kako je obstal, ko je dobil slučajno v roke prvo slovensko tiskano delo in je tem potem izvedel, da imajo tudi Slovenci knjige, kakor drugi izobraženi narodi.« To odkritje ga je tako prevzelo, da se je vrgel z vsem navdušenjem na študij materinega jezika. »Še dobro pomnim,« pravi, »kaj sem moral prestati v šestem razredu, preden sem se naučil brez učitelja, brez slovnice in brez slovarja malce slovenščine, in sicer skrivej ponoči.« (Rutar, Ben. Slovenija, str. 176.)

Nič ni čudnega to, ko smo slišali, kakšne so bile ljudske šole, ki jih je obiskoval. Slovenščina je bila že tedaj v Benečiji prava pastorka, kar je lepo povedal l. 1871. prvi beneški pesnik Peter Podreka v pesmi »Slovenija in njena hčerka na Beneškem«, ki toži:

Jaz nisem ne v vradu ne v šoli,
čeprav tu od vekov živim,
ko tujka beračim okoli,
le v cerkvi zavetje dobim.

Kot dijak je prišel tudi Trínko v stik s starim, častitljivim kaplanom Podreko, ki je rad občeval z dijaki in bogoslovci in jih navduševal — sam navdušen Slovenec — za slovenščino ter jim posojal knjige.

»Na, na, puobič, boš videu, kake bukve 'majo Slovinj',« je rekal in se dobrodušno smehljaj.

Trínku samemu je pokazal kakor veliko svetinjo Prešernove pesmi v prvi izdaji in krasni vezavi: »Vidiš, vidiš, puobič, takih pjesmi je malo na sviete. Telih na dam vuoz rok!« In jih je zopet skrbno shranil.

Pri takih »gospodih«, kakor je bil Podreka — in po beneških župniščih in kaplanijah, hvala Bogu, niso bili redki — se je mladi Trínko še bolj navdušil za materinščino in postal je Slovenec z dušo in telesom, kar je izpričal pozneje s svojo pesmijo in delom.

Po končanih gimnazijskih študijah se je prebujeni Slovenec posvetil bogoslovju — gotovo z živo željo, posvetiti svoje moči v vsestransko korist svojih rojakov. Preden je bil posvečen, je moral l. 1886. odslužiti vojake, a je še istega leta 20. junija pel novo mašo v domačem kraju »z nemalim veseljem, povzročenim iz več razlogov, med katerimi ni bil zadnji, da je v onej priložnosti triumfovala slovenska ideja. Počastili so ga na njegovih

ojceti' s slovenskimi pesmimi, izmed katerih je bilo troje v Vidmu tiskanih.« (Rutar, 176.)

Trinko ni ostal na deželi. Poznali so njegove sposobnosti in ga kmalu po novi maši poklicali za prefekta v nadškofijsko semenišče v Vidmu, iz katerega je sam izšel. V istem zavodu je postal čez tri leta profesor latinščine in italijanščine na gimnaziji, leta 1894. pa profesor modroslovja na liceju, kjer uči še danes.

Kaj pomeni Trinko kot vzgojitelj in profesor v dobi skoraj pol stoletja, ve oni, ki je kdaj hodil po Beneški Sloveniji. Pa se ni udeleževal naš jubilarant samo za katedrom, tudi kot politik je mnogo, mnogo koristil svoji ožji domovini. Ponovno so ga njegovi ožji rojaki volili in poslali v videmski pokrajinski zbor in še leta 1923. je bil izbran v izvršilni odbor ljudovcev — partito popolare — ki so ga visoko cenili, saj je bil vedno mož na svojem mestu. Politično se je seve Trinko dosledno udeleževal kot zvest, lojalen italijanski državljani, skrbeč pri tem zlasti za dobrobit svojih ožjih rojakov.

Živeč na skrajni meji našega narodnega življa, se je Trinko vendar živo zanimal za vse naše slovensko kulturno gibanje. Tako smo ga videvali pred vojno na katoliških shodih in velikih zborovanjih Slovenske dijaške zveze v Ljubljani.

Med vojno se je moral Trinko umakniti iz Vidma v varnejše zaledje v Padovo, odkoder pa se je vrnil, kakor hitro je vojna vihra utihnila, in z isto ljubeznijo kot prej nadaljeval svoje profesorsko vzgojno delo. —

Videli smo, kako se je šestošolec Trinko seznanil s slovensko knjigo. In slovenski knjigi je ostal zvest. Vzel je pero v roko in postal slovenski pesnik in pisatelj. Leta 1883. se je prvič oglasil v ljubljanskem »Ljudskem glasu« s sestavkom o svojih rojaki, nato je 1884. priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« »Narodno blago iz Beneške Slovenije« (»Vedomec« in »Divje žene ali krivopete«), naslednje leto pa beremo že »Pesmi beneškega Slovence« pod pravim imenom, v poznejših letih pa pod psevdonimom Zamejski ali pod šifro I. T. ali D. I. T. Pesnil je tudi v »Slovanu«, ki sta ga izdajala Hribar in Tavčar, in v »Domu in svetu«.

Do leta 1897. se mu je nabralo toliko pesmi, da jih je poslal — S. Gregorčič ga je vzpodbudil — v Gabrščkovi »Slovanski knjižnici« med slovenski svet. »Poezije — Zložil Zamejski« se glasi njihov naslov.

Zanimiva knjiga je to: prva pesniška zbirka beneškega Slovence. Slovenska kritika onih dni (T. Doksov v Zvonu, A. Medved v Domu in svetu) ji je bila, rekel bi, krivična. Ni se poglabila, da bi pokazala Trinka kot bogonadarjenega pevca, ki je zajemal iz dna srca, katero je čutilo in čustvovalo iz bridko preizkušenega ljudstva ob Nadiži, ki je v vizionarnih slikah gledal v našo prošlost in bodočnost. Posamezne njegove pesmi je svetovna vojna, ki jo je bil napovedal, naravnost podčrtala.

Ni tu mesto, da bi podrobno ocenjeval njegove pesmi, ugotoviti moram, da so kljub vplivu Prešernovemu, Jenkovemu in Gregorčičevemu, ki se mestoma javlja, le pristne, res njegove. Da so zorele pod italijanskim nebom, se jim tudi pozna. Glede na motive in podajanje je pač Trinko svojo pot sam označil v pismu 12. decembra 1882: »Dobro bi storili Slovenci, ako bi čitali italijanske klasike. Po mojem mnenju opevajo Italijani bolj pesniške, bolj vzvišene predmete kot Slovenci. Jaz pogrešam v slovenskih pesmih ono vzvišenost, katero toliko slavijo Italijani.«

S »Poezijami« je Trinko zaključil svojo pesniško pot, dasi je zapel pozneje še marsikatero prigradnico, kot vemo, zato pa nas je vodil s spretnim

peresom po svoji ožji domovini. Po smrti Petra Podreke l. 1889. je priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« 1890. toplo pisano življenje tega zaslužnega moža, kar je storil tudi ob stoletnici Podrekovega rojstva 1922 v goriški »Mladiki«. Leta 1898. smo z zanimanjem brali v Domu in svetu njegovo »Beneško Slovenijo« — do Rutarjeve knjige gotovo najpopolnejši spis o tem delu naše zemlje —, širšo slovensko javnost pa je seznanil z beneškimi Slovenci v Mohorjevem koledarju 1905. Prav tako pristrčno in prijetno je pisal leta 1907. v Domu in svetu, ko nas je pozval »Hajdimo v Rezijo!« in nam kazal življenje onega koščka našega sveta, ki so ga le redki kdaj videli. O Beneški Sloveniji je pisal tudi še v Jadranskem almanahu za l. 1923.

»Staro, toda še vedno živo in občutljivo srce« je Trinka, kot pravi, leta 1929. zopet vrnilo leposlovju. V »Goriški Mohorjevi družbi« so izšli njegovi »Naši paglavci, črtice in slike iz beneško-slovenskega pogorja«. V pristrnem predgovoru se pisatelj opravičuje, da se zopet oglašja, a s svojimi devetimi zgodbami, ki so čudovito lepi spomini na njegovo mladost in folkloristično, tako zanimivi, je gotovo razveselil vse, ki so knjigo brali. Nekaj podobnih črtic je izšlo isto leto tudi v goriški »Družini«. Da bi nam v tihi večerni zarji svojega življenja napisal še mnogo takih knjig!

Trinko je tudi izvrsten prevajalec. Italijane je seznanil s Prešernom, Stritarjem (Gospod Mirodolski — li Signor di Valpacifico), Gregorčičem in Tavčarjem, prevajal je pa tudi druge Slované v italijanščino. Po njem so najprej dobili Italijani v svojem jeziku nekaj povesti Tolstega, nekaj črtic iz Turgenjeva, dalje Gogoljevega Tarasa Buljbo in še izbor iz Puškina in Nekrasova, iz poljščine pa Adama Chlumeckega in Sienkiewicza.

Slika Trinkovega dela bi ne bila popolna, če ne bi omenil, da se je uveljavil tudi v raznih panogah znanstva. Katalog videmske občinske knjižnice ima zabeleženih pod Trinkovim imenom kakih dvajset razprav iz vseh mogočih področij, tako o ljudskih pripovedkah, o izvoru Slovencev na Furlanskem, o rezijanščini, o starih cerkvenih napevih med Slovenci v Italiji, o naravi teles, o furlanskem modroslovcu De Giorgiju, o J. Tomadiniju in cerkveni glasbi in še nekaj drugih. Zadnje Trinkovo filozofsko delo je razprava »Največji problem sodobnega modroslovja«, ki jo je bral l. 1926. v videmski akademiji, katere član je. Iz šolske prakse — poučeval je v posebnih tečajih gimnazije, zlasti pa bogoslovce slovenščino — je nastala njegova slovenska slovnica za Italijane (Gramatica della lingua Slovena ad uso delle scuole), ki je izšla v založbi goriške Katoliške tiskarne 1930. Podrobnosti o Trinkovem italijanskem pisateljevanju nam je podal Slavko Slavec v koledarju Goriške Matice 1933, v katerem navaja svoje podatke po knjigi Fr. Fatorella »Storia della letteratura italiana e della cultura nel Friuli«, Udine 1929.

Med naštetimi razpravami vidimo, da Trinka zanima tudi glasba. Nič čudnega, ko je uvaževanja vreden glasbenik, skladatelj. Poleg raznih maš, ki se pojo po Beneškem, je priobčil v našem »Cerkvenem glasbeniku« motet »O sacrum convivium«, v zbirki »Slava presveti Evharistiji« pa mešani zbor »Molim te ponižno«, mnogo njegovih skladb pa še čaka objave. Znano je tudi, da je Trinka spreten risar, ki je svoja dela včasih pokazal svetu na videmskih razstavah.

Tako je bilo življenje Ivana Trinka res delaven dan in ob njegovi sedemdesetletnici so se gotovo zbrali beneški Slovenci okoli svojega očeta, da so se mu zahvalili za vse požrtvovalno delo. Tudi mi se z ljubeznijo

in hvaležnostjo poklonimo častitljivemu jubilantu, želeč mu, da bi ga ljubi Bog ohranil še in še v blagor mladini in narodu, iz katerega je izšel in ki bolj ko kdaj potrebuje preizkušenih mož — vzornikov!

Iz Trinkovih »Poezij«.

Moje pesmi.

Na tujem nas osamljena je vila
s šepetom tajnim tiho navdahnila.
Kakor čez noč, oh, temne, nevesele
v pustinji žalostni smo se spočele.
Samote duh obsipal ni s sijajem,
z ledenim nas je davil ogrljajem.
Da zvezde nam svetlejšje so žarele,
krepkeje, veseleje pač bi pele.
To pomni, brate, krivo nas ne sodi,
prav motri, umi nas in zdrav nam bodi!

Iz »Razpršenega listja«.

VIII.

Veter je zapihal, Toga mi globoka
drevje zašumelo, dušo je pretresla,
suho rmeno listje nadeje in sanje
daleč odletelo. daleč vse odnesla.

Gola zdaj je duša,
prazno srce moje,
kakor drev, ki pustil
vetru listje svoje.

XIII.

Kam se, kam drvite, Brat daj roko bratu,
vzburjeni naródi! sosed pa sosedu;
Ta vas pot prekleta delajte vzajemno,
v temno brezno vodi. a po starem redu.

Vse zaman, ah, Bože!
Moj je glas v puščavi,
zemlja pa domovje
temi in zmešnjávi!

IX.

Vse je odletelo, Vse okolo mene,
ko čez morje ptica; vse puščava širna,
vse minulo, kakor kamor se obrne
jutranja meglica. duša mi nemirna.

Žalostna le pesem
milo mi šepeče
in hladi in teši
srce krvaveče!

XIV.

Nebo potemnelo, Padali prestoli,
zemlja bo se tresla cerkva se rušila,
in nevihta silna a v potocih bo se
vse v nered raznesla. krv človeška lila.

Ko vse to na zemlji
bode se gajálo,
meni pa se v grobu
mirno bo sanjalo!

XXII.

Kje si zemlja rodna,
zemlja bedna, mala,
ki jo milost božja
meni v last je dala?

Plašen in brezupen
vračam se ti v krilo,
da sem te ostavil
to ni dobro bilo.

Kakeršna si koli,
moja si brez kraja,
dokler se s telesom
duša moja spaja.

XXVIII.

Dan za dnevom pada
jesen toge polna!
Žge srce mi rana,
duša mi je bolna.

Dol in goro s snegom
zima bo zavila,
vendar nam za zimo
pride pomlad mila.

Ti srce potrto,
ali tudi tebi?
To ti zna le Oni,
ki caruje v nebi!

XXXV.

List za listom z drevja
suh pod zimo pada,
vendar novo listje
Vesna da mu mlada.

Tudi srce moje
v zimi zamorjeno,
zopet je na pomlad
živo, prerojeno.

Listja pa in cvetja
v njem cvete množina,
a na vsakem čitam:
Bog in domovina!

XXXVI.

Bog in domovina! Bog in domovina! Narod moj umira, Tožno nad njim plaka
 Evo prave vere; Evo luči prave padel je na poti, vila čuvarica;
 vsi se jej udajmo v tej dolini solzni aj, pobit popotnik, smrtni pot otira
 iskreno brez mere. teme in zmešnjave! zapuščen v samoti! z bledega mu lica.

Kadar dan napoči,
 domu kri rudečo,
 večnemu pa Bogu
 dušo dam gorečo.

Vzdise, zove, čaka
 v bolečine sili,
 ne bi li mu došel
 Samarijec mili...

XXXVII.

Duša mi trepeče,
 srce poskakuje,
 ko na vzhod oziram
 se iz zemlje tuje.

Tam, oh tam so bratje,
 tam so sestre mile,
 ki so me iz spanja
 dolgega vzbudile.

K vam na krilih vetra,
 bratje ljubeznivi,
 iz dna gorke duše
 kličem: »Bog vas živil«

Evo tam na vzhodu Zrak se čisti, z gore
 črte belordeče: tiho vetrec veje;
 med košatim drevjem zemlja se in nebo
 zora mi trepeče. ljubeznivo smeje.

Srce se mi širi,
 jasni se mi lice
 in po njem vesele
 tečejo solzice.

XXXVIII.

Tam za daljno goro Nem stojim, oči mi
 solnčna luč umira, solzorosne zrejo,
 noč pa temna krila ko ti zadnji žarki
 na okrog prostira. na zapadu mrejo.

Saj tako umira
 moj nesrečni narod,
 in tako pojavlja
 tuj za njim se zarod!

XLII.

Z Bogom, bratje, z Bogom,
 sestre dragomile;
 najmilejše zvezde
 z neba vam svetile!

Ko po tujem mestu
 tujec sam bom taval,
 k vam moj duh k uzvodu
 hrepeneč bo plaval.

Z Bogom, bratje, z Bogom
 sestrice ljubljene!
 Tudi vi iz dalje
 spomnite se mene!

XLVIII.

Ej, ti vince zlato,
 meni bilo zdravo!
 Ali morebiti
 res mi ležeš v glavo?

Dejte, bratci, dokler
 zdrava je glavica,
 zadnja se oglasi
 pametna zdravica!

Ziveli, Slovenci,
 na vse večne čase!
 Vedno se in pridno
 trgajte za lase!...

Toga.

Kadar pod večer solnce zlato
 pošilja zadnji svoj nam svit
 in drevje se zlati košato
 in kos prepeva v grmu skrit,

tedaj sprehajam se v samoti,
 zamišljen v broj minolih dni,
 prebridko čuvstvo se me loti
 in v prsih srce me boli.

Na razvaline svoje sreče
 samotn sedem, nem, solzán,
 in tešim srce krvaveče,
 prepolno mnogih bridkih ran.

Tedaj prihaja krasna deva,
 upira lepe v me oči;
 sočutna v njih solzica seva,
 ki liki biser se blesti.

In glej, v prijateljstvo iskreno
 podaja roko prožno mi,
 poljublja strastno in ognjeno
 to čelo temno, tožno mi.

Potem nasproti vzhodu z belo
 devica kaže mi rokó,
 in zopet, glej, čez lice velo
 vesele solze mi tekó.

Oj tam, oj tam na lepem vzhodu,
 kjer mesec vzhaja mi svetel,
 oj tam so bratje mi po rodu,
 za koje kri bi gorko dal!

Oj tam, oj tam je domovina,
 po koji vzdihá mi srcé,
 tolažba tam má je jedina,
 ko tožne misli ga moré!

Mrje svetilka moja, ker pozno že bedim;
zamišljen pri listini iz davnih let slonim.
Enakomerno ura na steni se glasi,
okrog v globokem miru vse spava, vse molči.
Pošilja mesec v sobo srebrni svetli žar;
enajst že ura bije, a kaj mi nje udar?
Kako čarobnomilo skrivnosten polumrak
obstira me! Prečuden se zdi mi lunin trak!
Kaj giblje se, kaj zbira? Kaj ta nejasna zmes?
In v mesečini blede kaj ta pomenja ples?
Za senco senca živa sem gnete se vrteč;
obstane ura; tihi svoj gledam dom strmeč.

Očaki sivolasi pred mano se vrsté,
junaki dolgobradi in deklice brdké;
mladine živobujne naspe se zbor cvetan
in babice se in mater in dece broj glasán.
Šepet in govor, smeh in petja glas krepák
o pozni uri udarja skoz tihi nočni zrak.
A kdo vesele družbe prijazni roj si, kdo?
Kaj res moj dragi jezik mi bije na uho?
Oh, vem, iz starodavnih vi vstali ste grobov
in sem se potrudili ogledat svet si nov.
Nov svet, oh, beda naša, nekdanji slavski raj,
od tujega navala preplavljen od nekdanj!
Oh, kje so vaša sela, kje sled je vaših koč?
In kje nekdanja slava, kje moč je od nekoč?
Kaj umičeš se mi družba? Pri meni tu postoj!
Živite, dedje naši, oh, živi narod moj!...

Zaman!... Z blestečim žarom izginjajo molčé,
zastonj za njimi širim povzdignjene roké!
Zaman!... Odšli!... In mesec se skril je v gost zavoj...
Polnoč mi ura bije, spet krog globok pokoj! —

Pogled v prihodnost.

Zamolkel hrup, blesteč odsvit, šumenje...
Kaj znači to, kaj snuje se v daljavi?
Kaj groznega še bode!
Človeštvo je v zmešnjavi,
opojni vzori mamijo narode —
vzdiguje vsak se: ta kriči, ta joče,
in človek sam ne ve, kam gre, kaj hoče.
Prihodnost temna nam zija nasproti
in ni rešilne poti!
Evropa stara, oj, Evropa kriva,
zabredla v stran si! Kam te s poti prave
novosti priženó nezdrave?
Ti meni vidiš se prostrana njiva
in klete čez in čez kali bohotno
nemir, nesloga, bratomor poganja.
Oblakov gruča nad teboj togotno
vrši preteč, nevihto ti naznanja...
Že davno osamel je devica
pobegnila od tod pravica

in narod vstaja proti rodu,
močnejši vklepa slabšega v okove,
stanovi na stanove
valé se, človek vstaja nad človeka!
V krvavem boju zgrabljena, razvnetá
brezupen glad in sitost prenapeta
za pedjo ped si trgata bojišče,
vsak zase si ga priboriti išče.
Ječi, trepeče zrak,
zavita bedna zemlja v mrak
drhti in ljuti strah jo bega,
kakov bo vendar konec boja tega...
Kakov? — Temni se bolj in bolj obzorje,
oblaki se vijó togotni,
vse vre, šumi kot morje!...
Bog večni, Bog nad nami,
Tvoj bič nam žvižga nad glavami
in beda se povsod odziva!...
Kakov pogled!... Dim rase proti nebu,

¹ Pesnikova opomba: To listino iz XII. stol. sem dobil v mestni videmski knjižnici. Navedenih je v nji mnogo prekrasnih, pristno slovenskih imen. Iz nje se lahko vidi, kako so prišli daleč v sredino furlanske planjave nekdanji Slovenci, od katerih pa zdaj ne ostaja drugega sledu, nego bolj ali manj zamotana slovenska imena nekaterih vasi in rek.

požarov svit po zemlji se razliva,
 mogočen grom, ropot zemljó, nebesa
 od kraja v kraj pretresa.
 Ogromna tolpa razbrzdana, ljuta
 divja, mori, podira
 brez uma in brez čuta.
 In dinamit grmi in mesta, sela
 ruše se v prah do cela...
 Povsod požar, kričanje, smrt!
 Pobit, preplašen, strit
 v poslednjih mukah rod človeški stoka!...
 Dovolj strahu in joka:
 strašan si, Bog, v pravični jezi,
 a če je volja Tvoja,
 z rokó Ti silno vendar vmes posezi.
 Dovolj, dovolj je boja,
 zemljanom bednim, Stvarnik, daj pokoja!

Blagomir Potoški / Na travniku.

Otroci so se igrali na travniku. Trgali so rože in jih povijali v šopke ter občudovali njih krasoto. Kakor diamant so se blesteli cvetovi v zgodnjem jutranjem soncu.

»Poglej, poglej, Jožek!« je vzkliknil Rudi in utrgal komaj razevelo vijolico. »Kako lep vonj ima, pa je tako majhna rastlina, da jo je komaj opaziti v travi. To bo mama vesela, ko ji bova prinesla toliko dišečih rožic.«

Mimo je prišel starec. Na rami je nesel culo, v eni roki pa palico. Utrujenost ga je prisilila, da se je naslonil na ograjo in opazoval vrvenje otrok. Večkrat je pogledal na cesto, oziral se proti dvigajočemu se soncu in se zopet sklonil, kakor da bi dremal. Videti je bilo, da ima že dolgo pot za seboj, a do cilja tudi tedaj še ni prišel.

Vstal je in se vzravnal.

Obrisal si je solzo iz očesa ter šel dalje brez besede.

Gledal sem za njim. Težko mi je bilo pri srcu, kajti čutil in slutil sem njegovo boleost. Spomin nekdanjih dni ga je priganjal, da je stopal hitreje. Izginil je v prahu bližajočega se avtomobila.

Listje na drevesih je zatrepetalo v vetru, škrjanček je zletel visoko v zrak in tudi sonce se je skrilo za trenotek med oblake. Jaz sem stal in zrl nepremično v smeri starčeve poti. Sapica je zavela tudi mimo mojih ušes in nagajivo zašepetala: »Kje so tvoje rožice? Zakaj jih ne nabiraš?«

Jaz sem drhtel.

Miha Vihar / Odmev življenja.

Kot ugasli zvoki
 dragocenega klavirja,
 kakor spevi pregloboki
 tajnega vseмирja
 onemeli —

kakor tisti vali,
 ki so rahlo strepetali
 ob obali,
 kot molčeči pelikani beli:
 to so dnevi, ki so odleteli...

Fr. Grafenauer / Iz zemlje kraljeviča Marka.

VI. Od Ristovca do Kumanova.

Nova pokrajina! Sonce pripeka od aprila do oktobra in vse požge, ker dežja ta čas skoraj ne poznajo. Gozdov je malo, rastlinstvo drugačno kakor na oni strani Južne Morave in tudi živali te opomnijo, da si prišel v poseben svet. Kakor da bi povlekel črto vzdolž nekdanje srbsko-turške meje, tako je bila vidna še pred desetimi leti razlika med kraji tostran in onstran Morave!

Veselih vasic ob progi ni, samo v podnožju gor in hribin se v precejšnji razdalji rdečijo strehe hiš, ki so zgrajene iz gline in obdane z visokimi zidovi. Kot kopice so druga poleg druge. Tu in tam ob potoku — vedno manj jih je, čim dalje prideš proti jugu — se suče veliko, nerodno mlinsko kolo, skrito pod visokimi, vitkimi topoli, ki so Turkom najljubša drevesa. V močvirju in mlakužah ob reki se kopljejo počasni in leni bivoli. Ta goved je poleg oslov najvažnejša tovarna živina v teh krajih; črne barve in redke dlake je in ima dolge, pri koncu zvite roge.

Za postajo v Ristovcu, ki je enonadstropna stavba s prithličnimi krili in skrita med topoli in murvami, opaziš kompleks hiš v razvalinah: nekdanje turške carinarnice, spomini prošlosti...

Svet je tod redkeje naseljen — komaj 36 prebivalcev pride na km² — a ima vendar svoje lepote in čare. Ako ne poznaš dodobra zgodovine teh krajev, ne moreš razumeti značaja prebivalstva, ki se mu pozna, kako je preteklost nanj vplivala. Pri tem mislim predvsem na domače prebivalstvo in ne na Turke, Arnavte, Cigane, Juruke, Aromune ali Cincare. Domačini so po rasti majhni, temne polti, ožganih obrazov, bistri, skromni, previdni in nezaupljivi, navidez mirni, vendar, če treba, tudi maščevalni, nad vse pa ljubijo svojo rodno grudo.

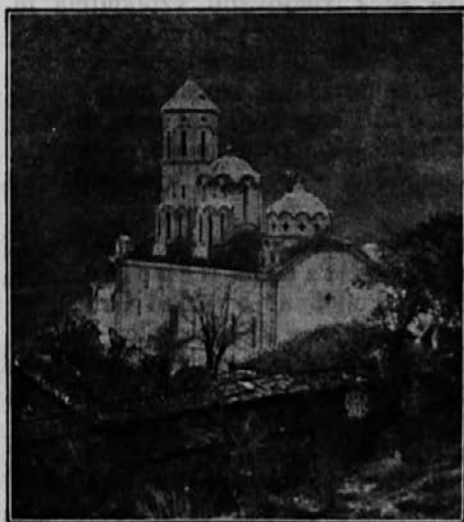
Po Bosni in tudi v Beogradu in drugod je mnogo ljudi s fesom na glavi. To so navadno Srbohrvati iz Herceg-Bosne, ki so muslimanske vere. Muslimani v Južni Srbiji so pa Turki, pripadniki rumene, azijske pasme. Milutinov general Grebostrek se je med balkanskimi Slovani kot prvi boril s tem azijskim narodom izza Kaspijskega jezera. Turki so imeli tedaj že močno državo, katero jim je osnoval Osman (1288—1326). Za vlade carja Dušana (1331—1355) so se bili proti njemu kot bizantinski zavezniki pri Stefanijani in Dimotiki in že mislili, kako bi se ustalili na evropskih tleh, kar jim je šele potres na velikonočni ponedeljek l. 1354. omogočil.

Po bitki ob Marici (1371) in na Kosovem (1389) so se polastili nekdanjega Dušanovega carstva, sredi 15. stoletja Smedereva in Bosne, nakar sta sledili Hercegovina in Zeta. Tri leta po bitki pri Mohaču (1526) so bili Turki že pred Dunajem in kmalu nato gospodarji Slavonije in velikega dela Hrvatske in Dalmacije.

Tolike uspehe so dosegli Turki le z odlično oboroženo in disciplinirano vojsko. Pehoto so tvorili janičarji — poturčeni mladeniči krščanskega rodu, spahije pa konjenice. Kot nagrade so dobivali vojaki in uradniki od sultana nededna veleposestva in postali stebri turške države v Evropi. Sami so se redko bavili s kmetijstvom in živinorejo, kvečjemu s trgovino. Bili so gospodarji, nadzorniki, uradniki, vojaki — oči sultana. Ker je Balkanski polotok postal matica turškega cesarstva, se je dotok Turkov v Evropo iz dneva v dan večal. Predvsem so se naselili ob cesti Odrin-Skoplje in odtod preko Kosova do bosanskih meja. Po kmetih se niso v začetku naseljevali, pač pa na

važnih vojaških in trgovskih križiščih. Njihove spahiluke — veleposestva, katera so nadzirali iz mest, so obdelovali krščanski naseljenci d ž a v r i. Imenovali so se čifrije. Silno so ti ljudje trpeli in zaradi tega bili zadovoljni, če so morali spahije na vojno. Po balkanski vojni je Turkom tudi tu odklenkalo, zlasti pa l. 1918., ko so se trumoma selili nazaj v Azijo. Danes so že tod padli številčno na polovico. Turške vasi in turški okraji v mestih izumirajo ali dobivajo nove gospodarje. Svoja imetja na kmetih in v mestih prodajajo, če jim zmanjkajo turške lire, zlatniki. Selijo se v Skoplje, da ob sevdaalinkah zapijejo in napravijo svoje zadnje pare, da si preskrbijo potni list za Turško in jo potem »suhi« mahnejo preko meje v Kemal-pašino »cesarstvo«. To je bilo v letih 1922/25 pravo preseljevanje! Še leta 1922. je štel štip 8754 teh Mohamedovih oboževalcev, danes jih šteje še kakih 800. Gostivar, prijetno mestece s 4855 prebivalci blizu izvira Vardarja na križišču cest Skoplje—Kičevo in Skoplje—Debar, je bil povsem turški, ker se je pač tu dobro služilo. Kristjanov je bilo komaj nekaj nad 150 duš. Danes imajo že svojega župana. To velja tudi za vsa druga mesta Južne Srbije. Številčno se drže nekako v Skoplju.

VII. Od Kumanova do Skoplja.

Samostanska cerkev Prohorja Pčinjskega.

V dobrih treh urah hoda od Ristovca vzdolž nekdanje srbsko-turške meje proti vzhodu prideš do samostana Prohorja Pčinjskega, ki leži v ozki dolini reke Pčinje pod planino Kozjak. Lepa, bela samostanska cerkev z bizantinskim stolpom se ti smehlja iz globoke Pčinjske doline. Sv. Prohor se je rodil na Ovčjem polju. Ni se hotel oženiti, rajši je šel v samoto. Dolga leta je puščavniški živel v pečini, kjer se dviga danes staronagoričanska cerkev. Roman Diogen je naletel nanj in tedaj mu je Prohor prerokoval, da bo postal bizantinski cesar. Ko se je Diogenu res zalesketala na glavi cesarska krona, se je spomnil nagoričanskega puščavnika in mu zgradil lepo cerkev ob Pčinji pod

Kozjakom. Srbski kralj Milutin jo je obnovil. V zgodovini srbsko-turških bojev je bil ta samostan zbirališče srbskih četnikov in pobožnih kristjanov obmejnega pasu. Zato so ga Arnavti in Turki porušili, a pobožni narod je nad temi razvalinami koncem preteklega stoletja zgradil moderno cerkev. V cerkvi je ohranjen grob sv. Prohorja, iz katerega teče olje, zdravilo za bolezní na očeh.

Odtod po ozki dolini Pčinje preko Nagoričana, Kumanova, Skopske Črne gore, Šar planine, obmejnih albanskih-jugoslovanskih gora tja do Ohrida, z druge strani preko Ovčjega polja do Maleša so bili speljani vse do balkanske vojne četniški kanali. Poldrugo uro hoda po dolini Pčinje navzdol zapaziš med stenami vrh hriba kakor orlovo gnezdo vas Čelopek. 16. aprila 1905. je bila od Turkov uničena prva srbska četaška četa. Ko so

namreč nasilja Turkov koncem 19. stoletja presegla meje človečnosti, so kristjani v turškem cesarstvu s pomočjo svojih rojakov Srbov, Črnogorcev, Bolgarov in Grkov začeli s samoobrambo pod geslom »Svoboda Macedoniji«. Bolgari so začeli to akcijo leta 1896. z ustanovitvijo četniške organizacije v Solunu. Po balkanski in svetovni vojni je le-ta stopila v službo raznih političnih strank v Bolgariji.

Dr. Milorad Godjevac, občinski zdravnik v Beogradu, je prišel v stik s četaši iz Macedonije in Stare Srbije, ki so vsako leto prihajali v Beograd na prezimovanje k svojim številnim rojakom iz Južne Srbije ali Macedonije. Pod vplivom teh Starosrbijancev je dr. Godjevac ustanovil »Beogradsko zadružno«, iz katere se je prav kmalo izcimil glavni odbor srbske četniške organizacije. V tem novem odboru so bili Godjevac, Četović, kateri je pred dvema letoma umrl in zapustil svoje milijonsko imetje beogradski univerzi, Žika Rafajlović, bivši minister iz Vranja, in zgodovinar Kovačević Ljuba. Protta (župnik) Lazarević je sprejemal in zaprisegal četnike v hiši Čelovčevići. Leta 1904. se je pojavila prva srbska četa na Turškem. Že po dveh letih so le-ti izpodrinili bolgarske četaše skoro iz vseh krajev, katere so Srbi med balkansko vojno zavzeli. To četniško delo je leta 1908. za nekaj časa prenehalo, ker so Turki po novi ustavi zajamčili ravnopravnost tudi vsem kristjanom. Borba je kmalu znova še z večjo silo vzplamtela in je nehala šele po uspešnih vojnah za osvojenje in zedinjenje. Od Ristovca do Kumanova so bili vsi moški v službi te nezakonite četniške akcije. Poleti so bili razporejeni po četah, katerim so kazali poti, ali so morali skrbeti za četniške kanale. Pozimi so bili zaposleni kot peki, brivci, trgovski potniki po Srbiji, Avstriji in Ogrskem, da so se malo oddahnili. Le tam so se privadili nositi čevlje in slamnike, kar se je pri njih popolnoma udomačilo.

Mimo novo zgrajene ljudske šole, modernega vodovoda in pečine svetega Prohorja prideš do cerkve sv. Jurija v Starem Nagoričanu. Ohranil jo je kralj Milutin v letih 1313—18. Podobna je cerkvi Gračanici na Kosovu. Cerkev hrani freske, katere smatra francoski bizantolog Charles Diehl kot najlepše v srednjeveških srbskih samostanih z renesančnimi primerki. Izredno lepa, toda pri obnavljanju cerkve 1928. leta precej oškodovana freska je Mati božja, ki z veliko ljubeznijo poljublja svojega

Edinorojenca. Lepo je bilo poslušati predlanskim umrlega cerkvenika o početju Bolgarov v teh krajih med svetovno vojno. Bolgarski zgodovinski viri namreč trdijo, da je bil car Mihael, ki je padel v velbeždski bitki 1330, pokopan v tej cerkvi. Bolgari so drugo leto svetovne vojne te kraje zasedli in gospodarili v njih vse do predaje leta 1918. Da bi mogli dokazati resničnost svojih zgodovinskih virov, so vzdali ponoči nad južnim vodom v cerkev napis, ki naj bi govoril in pričal zanje. Takoj po vojni so naši domačini ploščo odstranili in uničili. Tako cerkvenik cerkve sv. Jurija,

Cerkve sv. Jurija v Starem Nagoričanu.

Tu smo tudi na zgodovinskih tleh kumanovske bitke, odločilne v balkanski vojni leta 1912. Srbi so mislili, da bo prišlo do odločitve na Ovčjem polju, prišlo pa je pri Kumanovem, oziroma na črti Staro Nagoričane, Kumanovo, samostan Matejić v Skopski Črni gori.

Po prvih spopadih med Srbi in Turki pri Ristovcu, Rujnu in Kozjaku je prva srbska armada, ki je štela 107.500 mož in 146 topov, pod poveljstvom tedanjega prestolonaslednika, sedanjega kralja Jugoslavije, Aleksandra I., prodrla do črte Staro Nagoričane—Matejić. Turški vardarski armadi je poveljeval Zeki-paša. Sestavljena je bila iz treh korov in je štela 52.000 mož in 158 topov. Po dvodnevnih bitki 23. in 24. oktobra 1912. je bila turška armada premagana in Srbom odprta pot k Skoplju, Velesu, Bitolju in Ohridu. Kumanovsko bojišče je prehodno ozemlje iz Moravske doline v Vardarsko, široko kakih 25 km, presekano z nekaterimi potoki in gorskimi grebeni. Lepa cesta vodi iz Starega Nagoričana proti Kumanovemu. Nad Novim Nagoričanom se dvigajo lepe bazaltske kamenine, plod vulkanskih izbruhov. Po treh urah hoda po dobri cesti, ki vodi čez tri široke hribe, se prikaže pod teboj Kumanovo, staro žegligovo. Šteje kakih 20.000 prebivalcev in je tržišče za znano kumanovsko pšenico. Mesto je že skoro docela izgubilo svojo turško zunanost. Prenovljene vojašnice, pomemben trgovski dom, sokolski dom, prostorna skladišča za tobak, moderni električni mlin, nove, lepe enonadstropne hiše, dičen trg, nešteto avtomobilov na njem, ki vzdržujejo promet s kraji ob meji, so dokaz novega življenja. Turški okrogli tlak, kaldrma, spominja še na žalostno preteklost. Kolodvor je 4 km oddaljen, kar tujcu otežuje ogled mesta in okolice. Iz vlaka se vidijo tri ali štiri mošeje, vojašnice pred mestom in za njim, drugi deli pa so skriti v dolini Kumanovske reke (reci potoka), ki teče skozi mesto. Blizu mesta vre iz vulkanskih sten močan topli zdravilni vrelec, ki je ograjen z betonom in pokrit z leseno streho.

(Dalje.)

Ernst Eckstein / Obisk v karcerju.

(Humoreska.)

7.

Samuel Heinzerling je meril medtem z velikimi koraki celico. Bil je podoben afriškemu levu, ki ga je spravila človeška pohlepnost v kletko, a mu ni mogla uničiti ponosne pramoči njegove plemenite narave. Roke je imel na hrbtu, glavo s sivimi kodri je žalostno nagnil na desno rame, ustnice je trdno stisnil in tako je hodil gori in doli, gori in doli in mislil mračne misli, polne sovražnosti.

Nenadoma se mu je zjasnil obraz in je bil kakor smehljavača se polna luna.

»Pa je ino astane vse to le komičnu!« je zamrmral. »Ris, ka bi na bil sam perzadit per ti zgudbe, bi se mi zdila amizantna ...«

Obstal je.

»Al mi je prav za prav ta prekana v sramota? Premisli, Samuel! Al ni nik kral sam pamagal držati listva tatu, ki mu je ukradel ura?

Al ni samiga kniza Besmarka zlobna roka na zvit način zaprla? De na gavarim še a neštutih drugih slučajeh! Pa vander amenja zgradavina tiga krala s spaštavajnem ino kniz Besmark vela še za eniga narvečih diplomatov Evrope! Na, na, Samuel, toja čast pedagoga, državlana ino amikaniga misleca prav neč na trpi v ti mučni situaciji. Pamiri se, Samuel!...«

Potolažen je nadaljeval svojo promenado, a se kmalu zopet prekinil.

»Pa moji vasmašulci?« je zajecjljal in pobledel. »Če moji vasmašulci zviije, de sim jest sedel v karcerji! Grozna misel. Moje avtoriteta bi bila za zmiram zgubljena. Ino zvidili baje. Muraje zviditi! Ankrat za vselej sim diskreditiran. Vični bagovi, zekeje ste mi tu napravili!«

»Gospod direktor!« je zašepetal tedaj znani glas ob vratih ... »Nič niste še diskreditirani. Vaša avtoriteta je neomajana...«

»Rompf!« je zajecjljal Heinzerling. »Nasramni, brezvistični člavek! Adprite! Per priči! Smatrete se, da ste maralnu aklafutani! Ino še trikrat relegirani!«

»Gospod direktor, prihajam, da Vas rešim! Ne žalite me!«

»De me rišite? Kaka nasramnast! Adpiti murate, ali...«

»Poslušajte me mirno, gospod direktor! Zagotavljam Vam, da se lahko vse lepo poravna.«

Heinzerling je pomislil.

»Dobru,« je končno rekel, »panižam se... Gavarite!...«

»Glejte, samo pokazati sem Vam hotel, da moja umetnost ni kar tako brez praktičnega pomena... Oprostite, da sem moral pri tem pozabiti na spoštovanje, ki ga sicer gojim do Vas s hvaležnim srcem.«

»Pretkani ste, Rompf!«

»Gospod direktor, kaj če bi mi karcer odpustili, preklicali grožnjo glede relegacije in mi dovolili, da bi o vsem, kar se je zgodilo, molčal kakor zid?...«

»Na gri!... Soje kazen murate adseditil!...«

»Tako? No, potem imejte se dobro, gospod direktor, in ne zvonite preveč!«

»Rompf! Paslušajte! Nikej bi Vam pavidal... Rompf!«

»Prosim!...«

»V marsikakem aziru ste nanavaden člavek, Rompf, pa napravem zatu ankrat izjima... Adprite le!«

»Ali mi odpustite karcer?«

»Adpustim.«

»Ali me boste relegirali?«

»Na bom Vas, nej bu...«

»Ali mi daste očetovsko besedo, gospod direktor?«

»Rompf, kej si derznete?...«

»Očeto vsko besedo, gospod ravnatelj!«

»Dobru, imejte je!«

»Jupiter Ultor je pričal!«

»Kej?«

»Bogove kličem za pričo!«

»Adprite!«

»Rompfa sim vam perpelal!...«

»Tako, gospod direktor, samo tudi Vi ne smete o tem nič govoriti!«

»Na bam, ne! Al me zej kmal spustite?«

»Torej mi daste popolno absolucijo?«

»Da, pad pagujem, de nikumer na perpavidujete, kak tešku ste se pregrišili. Sej sim Vam pavidal, de Vas smatram za nanavadniga člavika, Rompf ...«

»Zahvaljujem se Vam za dobro mnenje. Torej častno besedo: dokler boste direktor mestne gimnazije in razrednik osme, ne pride preko mojih ustnic ne en zlog, ki bi kaj izdal!«

In zavrtel je ključ in je odprl.

Kakor Levstikov »ubežni kralj« v sanjah je stopil Samuel Heinzerling čez prag in globoko zadihal. Potem je šel z desno preko čela, kakor bi se hotel nečesa spomniti.

»Rompf,« je rekel nato, »sej razumem špas ... Pa ... kej ne, de mi ustrižete ino me na baste več mimično kapirali? Viste, vsa zadiva napravite preveč padubnu!«

»Vaša želja mi je povelje!«

»Dobru! Zej pa pejte v razred. Ni še tri četrt, lohku baste še per pauku!«

»Toda, ali se ne bodo začudili, gospod direktor? Vsak ve, da ste mi diktirali tri dni karcerja.«

»Dobru, grim pa z Vami!«

In hitela sta po stopnicah.

»Kvadler!« je zaklical direktor v pritličje.

Sluga se je prikazal na spodnjem ovinku stopnišča in je uslužno vprašal, kaj blagovoli gospod zahtevati.

»Rompfu sim iz raznih uzrokov adpustil tri dni karcerje,« je rekel Heinzerling.

»Ah! ... Zato so se gospod direktor še enkrat vrnili ... Hm ... Pa, kaj sem hotel reči? Gospod Rumpf ni bil prav nič miren v zaporu. Ne da bi hotel kaj ugovarjati, gospod direktor, a zmerjal je in se drl kakor vrabec v meji ...«

»Nej bu, Kvadler! Za zej padelim iz pasibnih mativov milost namest pravice. Zej griste lohku pa ključ ad karcerje.«

Kvadler je zmajal začudeno z glavo.

»Takul!« je rekel Heinzerling. »Zej pa pejte z mana v vasma, Rompf!«

Šla sta po hodniku proti razredu. Direktor je potrkal.

»Aprastite, gaspud kolega,« je zašepetal, ko je vstopil, v najmehkejšem molu, ki ga je zmogel njegov častitljivi organ, »Rompfa sim vam perpelal nazaj! Davalite, lubi gaspod Klofenbrecher? ... Knebel, pišite v dnevnik: Rompfu se je v prejšni uri diktirani karcer zaradi adkritisrčniga ino zgrivaniga abnašejne adpustil ... Takul! ... Ino zej na bam del mutil, ceneni gaspud kolega ... Al ste napisali, Knebel? ... karcer zaradi adkritisrčniga ino zgrivanega abnašejne adpustil ...«

»Bi li ne izvolili sest, gospod direktor?« je vprašal vljudni matematikar.

»Hvala lipa, za dones sim davel sedel ... Rompf, perčakujem, de baste abluba držali ino se pabulšali v vsakem aziru. Adije, gaspud kolega!«

Rekel je in izginil v labirintskih hodnikih šolskega poslopja...

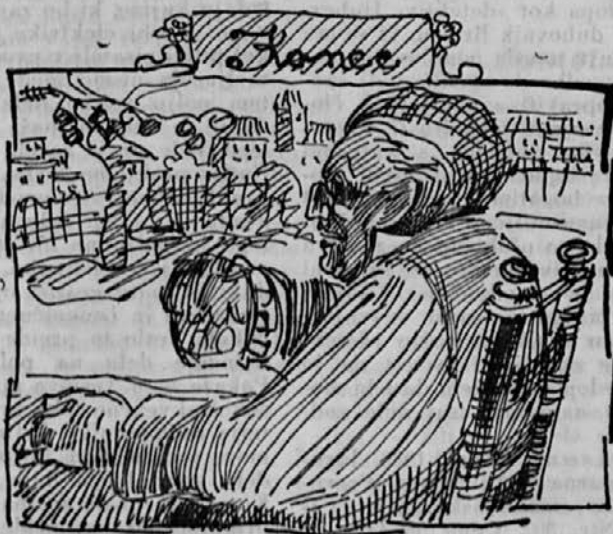
*

Viljem Rumpf je kar najvestneje držal obljubo. Poslej je opo-
našal le še druge profesorje; oseba Samuela Heinzerlinga mu je bila
sveta in nedotakljiva.

Prav tako je tudi molčal, kakor je dal besedo, dokler ni bil di-
rektor v jeseni istega leta na ponovno prošnjo upokojen. Šele potem je
izvedela vriskajoča osma, kako je bilo z onim nepričakovanim po-
miloščenjem.

Rumpfovo »adkritosrčno grivanje« je vzbudilo med smeha želj-
nimi meščani neizčrpen vir veselosti. Med onimi, ki so se nad posre-
čeno potegavščino najbolj zabavali, je bil jovialni direktor Samuel
Heinzerling, izborni avtor latinske slovnice za šolsko uporabo.

Želimo, da bi še dolgo živel in še in še pripovedoval ob peneči se
čaši, kako je obiskal v karcerju pretetega poniglavca »Veljema
Rompfa«... — »Rompf« gotovo ne bo nikdar pozabil onega lepega
srečanja v Kvadlerjevi »oblasti«, pa naj dočaka še tako starost.

Iz tajinstvene Indije.

Na straži stoje trije bratje: dva gledata proti nebu, tretji pa muhe od-
ganja. Kdo jih pozna? Haj, haj! (Rogovi vola in nje gov.)

Posodica s sedmimi luknjicami. Imaš jo, pa je videl nikoli ne boš.

Ostani tu, jaz grem v svet. (Stopnja.) (Lobanja.)

Nove knjige.

G. K. Chesterton: **Grehi princa Saradina**. Detektivske zgodbe. 1932. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Leposlovna knjižnica 10. Iz angleščine prevedel dr. Fr. Kimovec. Jugosl. tiskarna v Ljubljani. Str. 317. Cena vez. Din 65.—, kart. Din 55.—.

Gilbert Keith Chesterton, katerega življenje in delo nam dr. Fr. Kimovec v zgoščenem uvodu pregledno podaja, nam je že znan po »Četrtku«, ki ga je poslovenilek župančič. Da je »mož čudovitih domislevkov, iskre paradokse in romantične groteske«, nam priča tudi ta zvezek Leposlovne knjižnice, ki prinaša dvanajst njegovih detektivskih zgodb, katerih ne odložiš, dokler jih ne prebereš. Niso to običajne detektivske zgodbe, ki s svojo zapletenostjo in napetostjo »vlečejo« — več so. V tetralogiji takih zgodb — preprostost, modrost, nejevera in tajna očeta Browna — nastopa kot »detektiv« ljubeznivi, simpatični duhovnik Brown, ki se mu ob prvem srečanju morda pomilovalno nasmeheš, a od zgodbe do zgodbe bolj spoznaš, da imaš opraviti z genialnim človekom. Čudiš se njegovi modrosti, njegovi preprostosti in ljubezni, s katerimi zmore vse, ko »stopica po sledovih človeške zablode z bogatim srcem«, ki kot »božje kladivo« neusmiljeno kuje po ošabnih zakrknjenih, po ošabnem brezboštvu in po vznesenem krivoverstvu ter se meni in tebi smehlja in — odpušča. »Višnjevi križ« božjega poslanstva nosi v svojem srcu. To je tisto vzvišeno, božje »detektivstvo«, ki išče zgubljeno ovčico, da jo reši. Prevod je lep in prožen, dasi bi morali »Popravki« napolniti vsaj celo zadnjo stran!

Jon Svensson: **Nonni**. 1933. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Tiskarna sv. Cirila, Maribor. Str. 302. Cena 55 Din. — V prvi knjigi »Zbirke mladinskih spisov« se je seznanila naša mladina s prigodami malega Nonnija in ga vzljubila kot redko katerega junaka. Navdušenje zanj je bilo toliko, da so ga otroci spremljali na njegovih potih, polnih junaštva, tolikokrat, da ga znajo že skoraj na pamet. Ko so se »Prigode« tako priljubile, se bo gotovo tudi »Nonni«, ki nam opisuje svojo pot v svet. V Akureyriju se zopet sestanemo z njim, Mannijem, Boggo in materjo. Prav tak je kakor v »Prigodah«, a prigodi se mu nekaj novega. Neki plemič iz Avignona je vzljubil Islandsko in iskreno želi, da bi prišla k njemu dva islandska dečka, ki bi ju rad izštudiral in kar naj-

bolje vzgojil. Eden teh dečkov je Nonni. Vidimo ga, kako se poslavlja od svoje ljube Islandske, kako ga spremlja mati na ladjo, kjer se seznani z mladim kuharjem Owejem, ki mu je potem veren drug na dolgi poti do Kopenhagna. Več ko mesec je trajala vožnja, na kateri so doživeli toliko zgod in nezgod, ki jih pisatelj — saj je sam Nonni — tako verno in živo popisuje, da jih zlepa ne zabiš. Vse lepote in grozote severa razgrinja pred teboj in jih doživljaš z Nonnijem in mornarji in se smeješ in drhtiš, dokler se v Kopenhagnu ne oddahneš in ti je kar žal, da ne moreš Nonnija še dalje spremljati. Kdor pozna »Prigode«, bo segel tudi po »Nonniju«!

Dr. Lavo Čermelj: **Nikola Tesla in razvoj elektrotehnike**. 1933. Mladinska matica v Ljubljani. Naslovno stran izdelal Milko Bambič. Tisk Učiteljske tiskarne v Ljubljani. Str. 88. — Zopet je Mladinska matica razveselila našo mladino z izredno izdajo knjige, ki bo zanimala vse, saj »živimo v dobi elektrike in elektrotehnike«, kot pravi pisatelj v uvodu, v katerem ugotavlja, da nismo med zadnjimi, ki so na tem polju veliko delali; da, pove nam, da se je celo na naši zemlji v domovini lepe Vide prvič začela elektrika uporabljati v praktične svrhe. Bilo je to že pred Franklinovim strelododom na devinskem gradu. V prvem delu knjige nam pisatelj lepo in poljudno ob številnih slikah tolmači, kaj je elektrika, električni tok, indukcija, nato govori o generatorjih istosmernega in izmeničnega toka, nam očrta Nikola Teslo in preide k Teslovemu epohalnemu delu na polju elektrotehnike. Pokaže nam Teslove mnogofazne toke, visokofrekvenčne toke in Teslo kot ustvaritelja radiotehnike. Prijetno je človeku, ko more tudi na tem polju vzklkniti, sledeč delu genialnega duha, z besedo starega Koseskega: Kdo je mar?... Knjigo toplo priporočamo, ker pride prav tudi kot pomožni priročnik zlasti zdaj, ko je ministristvo prosvete posebej opozorilo, da je treba pri pouku vse bolj poudarjati pomen Teslovega dela.

Božidar Jakac. Tretje izdanje Umetniške matice. Ljubljana 1932. Knjigo je uredil in napisal uvod dr. Karl Dobida. Natisnila tiskarna Veit in drug, družba z o. z., Vir. p. Domžale. Klišee je izdelala »Jugografika« v Ljubljani. Str. XXI + 42 listov obojestranskih reprodukcij. — Cena Din 90.—.

Zadnjič smo priporočili Jakčeve »Odmeve rdeče zemlje«. Kdor jih je videl in prebral, bi se gotovo rad še bolj seznanil z Jakcem in njegovim delom. To mu ne bo

težko, ko imamo zdaj v izdanju Umetniške matice prav lep Jakčev album, v katerem je dr. Dobida mojstrsko očrtal življenje umetnikovo in pokazal njegov razvoj od prvih početkov v novomeški gimnaziji pa do njegove današnje faze ob najznačilnejših delih v tekstu samem, kateremu sledijo celostranske reprodukcije premnogih načinov Jakčevega dejstvovanja. Od leta 1918.—1932. spremljamo ob sliki umetnika in se čudimo njegovi ustvarjalni moči. Dijakom, ki jih mika upodabljanje umetnost, knjigo priporočamo, saj bodo dobili v njej tudi pogum, ko bodo videli, kako je Jakac s trdno voljo in krepko odločenostjo premagal vse ovire in dosegel cilj svojega zvanja.

Dr. Rudolf Andrejka: Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka. Rodoslovna in krajevnozgodovinska razprava. Ljubljana 1932. Izdala Leonova družba. V komisiji pri »Novi založbi« v Ljubljani. Tisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 84+3 priloge (rodovniki). Cena Din 38.— Profesor I. Dolenec ni več osamljen krekolog. Pridružil se mu je hon. univ. profesor dr. Andrejka, znani poznavalec in opisovalec naših krajev in njihovih lepote, ki nam v tej razpravi prikazuje predvsem tristoletni razvoj Krekove kmetije v Dolenji vasi pri Selcih na Gorenjskem in njenih gospodarjev, dalje razvoj onih kmetijskih rodov, ki so prihajali v pravnem, socialnem ali rodbinskem pogledu v ožje stike s Kreki v Selški dolini. V delovanju in nehanju teh rodov, njih rasti in ugašanju, njih gmotnem povzdigu in padanju se odražajo obenem razvojne stopnje socialne zgodovine našega kmetijskega stanu v preteklih stoletjih. Andrejkovo knjigo, ki ga je stala pač mnogo truda, moremo kar najtopleje priporočati, saj je res vzorno pisano delo na polju rodoslovnih raziskovanj.

Naši zapiski.

Virizem.

Malo pozno prihajam, saj milanski obzornik *Perseo* je izdal proglas na pisatelje, glasbenike, stavbenike, slikarje in kiparje kakor tudi rokodelce vseh poklicev že lani. Vendar: bolje ikad nego nikad.

Ta mlada skupina razglašala gesla, kakršna so menda vsi Francozi poudarjali že pred dobrim četrstoletjem. Kaj torej vsebuje lanski milanski manifest O umetnosti? Tole:

Umetnost, ako hoče biti živa, mora izražati sodobnega duha, zadovoljiti pa se nikakor ne sme z brezlično, bolešno in brezglavo modernostjo. Skepticizem, duhovna zmeda, stresanje iz rokava, nevednost, izzivalna zmota in okorna prenape-

tost: same bolezni, ki izpodkopavajo tisto, kar nesmiselna kritika trmasto nazivlje modernost.

Ni res, da bi umetnost, ako hoče napredovati, morala zavreči nauke mojstrov iz preteklosti.

Sodobna umetnost je v velikih področjih res marsikaj zavojevala: smiselnost gradiva, volja po sintezi, odpravitve nepotrebnih okrasov bi bile nje hvalevredne poteze, da niso napol potopljene v kričške predsodke.

Zahtevamo sestava (sinteze), ki nas ne vklepa v leden načrt. Zahtevamo umetnosti, ki naj izraža naše čustvo sicer samohotno, a ne da bi se izgubljala v nerazrešljive hieroglife. Zahtevamo umetnost, ki odkrito stremi k lepoti. Lepota je tolažba in obenem nauk.

V tem načinu se nadaljuje proglas, vendar in jeder, boder in moder. Njegovi mladi očetje so ga krstili: virismo, namigujoč na lat. vir (mož) in hkrati na vires (moči). Naziv sicer ni napačen, ali to neprimliko ima, da je prepodoben verizmu, s katerim so v Italiji označili realizem XIX. stoletja. — Crassus.

Pomenki.

Miligoj, Kranj. Prvič ste se oglasili in poslali šest pesmi. Prav je, da jih je toliko, ker Vam tako lahko povem, kako je z Vami. Vse pesmi od prve do zadnje pričajo, da ne obvladate jezika, kakor bi pričakoval v Vaših letih. Dikcija je vsakdanja, prozaična in še s slovnico se prevečkrat sprete. Tudi bi morali vedeti, da je že Stritar napovedal apostrofu boj in ga res srečno pregal. Motivno ste pa prav tako revni. Vso revščino bi Vam dokazal s citati, a Vam ne maram vzeti še poguma. Povem Vam le, da je samo »Jutro« branja vredno, dasi ni nič posebnega. — Zdi se mi, da ste doslej premalo brali in da naše pesmi izza moderne sploh ne poznate. Čitajte in čitajte — mogoče se Vam le razodene skrivnost in lepota pesmi!

Janez Paragraf, Ljubljana. Šolskim predpisom se ne marate zameriti, kar je lepo in prav, pa ste si izbrali ob njih svoj psevdonim! Originalen mož, kar potrjuje tudi Vaša slika »Slišal sem pesem...« Ne morem je še priobčiti, a ob njej sklepam, da se boste še oglasili in da boste nekoč še lepo pisali. Jezik je prožen in sočen, oris živ. Krepko naprej! Prihodnjici pišite samo na eno stran!

Andrija S., Ljubljana. »Utrineke« je lep spomin, ki ga boste, menim, pozneje kdaj še lepše obdelali. Več toplote bi zaslužil. »Ljudje« so žalostna slika naših dni, dobro zastavljena in dobro izpeljana, a je radi poante, ki ste ji jo dali, ne morem

priobčiti v listu, ker bi utegnila vzbuditi odpor, češ, da ni pravična. Stilistično bi želel več prožnosti. Glede one obljube: doslej res ni bilo mogoče. Potrpajte, saj ni še vseh dni konec. Če mi pošljete kaj boljšega, bo še bolj prav!

A., Ljubljana. Vidite, da sem prav prerokoval! Ob čitanju sem se spomnil Wallacejevega Ben-Hura, a nič ne de, ko ste lepo po svoje vse povedali in izvedli! Le še se oglasite!

Situalka, Maribor. Hvala, priobčim!

P. P., Ljubljana. »Bolest« je prijetna stvarca in jo bom morda priobčil o priliki. »Jutro v gozdu« je nekoliko slabše, a je kot vaja tudi dobro. Mislim, da se boste še lepo razvili!

Miha Vihar. Nevihta, Sfinks, Vihar itd. — sami zagonetni psevdonimi, ki mnogo obetajo in bi jih zato rad poznal. Dajte, pa se me spomnite kdaj s samim podpi-

som na kaki razglednici s kakega izleta, kar menda ne bo sumljivo, da bi me ne doseglo. Razumem Vašo previdnost, a radovednost me le ima! — Pesmi so dobre in razen dveh priobčim vse! Pozdravljeni z vsemi neznanimi znanci!

M. S., Ljubljana. Čudno, da se niste doslej še nikdar oglasili. Poslane pesmi kažejo silno invencijo in v res pesniškem jeziku kar bohotijo metafore, ki Vas včasih zavedejo v prehude stilizme, ob katerih se čustvo ali misel razblinita. To pa je tudi edina napaka, ki se je boste gotovo otesili. To ali ono bi izbral, a bi ne »Človek« ne »Večerne poti« ne prišlo do veljave, ko ste jih ciklično zapeli. — Upam, da se še oglasite!

Gorotanec. Hvala za poslano in prijazno priznanje! Če bo le mogoče, priobčim prihodnjič, drugače pa pride na vrsto v novem letniku. Pozdravljeni!

ZANKE IN UGANKE

Posetnica.

(—ran.)

Martin Zajevskij

Glina

Kaj je ta mož po poklicu?

Računska naloga.

(—ran.)

3,	3,	3,	3,	3,
----	----	----	----	----

Te številke zapiši tako, da bo:

1. vsota 2,
2. razlika 2,
3. količnik 2.

Izpreminjevalnica.

(Situalka, Maribor.)

N O Č

· · ·
· · ·
· · ·
· · ·

D A N

Kako dobiš iz noči — dan.

Na mesta, kjer so pike, vstavi nove besede! Smeš pa izpremeniti le po eno črko prejšnje besede!

Računska?

(Situalka, Maribor.)

$$7^3 + 8^4 + 1.000.000^3 + 4^5 + 3^3 + 1^2 + 9^1 + 2^3 + 1.000.000^3 + 12^5 + 16^7 = ?$$

Številnica.

(Situalka, Maribor.)

1, 4, 3, 2, 8 — 9, 2, 3, 7 — 12, 10, 11, 5, 7 —
— 11, 2, 6, 7.

Ključ: 1, 2, 3, 4, 5 — novce.

6, 7, 8, 9, 10, 11 — kem. prvina (Bi),
7, 1, 2, 12, 4 — misel.

Rešitve in imena rešilcev prihodnjič.

Rešitev zank in ugank.

Zlogovnica. Sarajevo, Kumanovo, Osijek, Pančevo, Ljubljana, Jajce, Ercegnovi. Ime mesta: Skoplje.

Zemljepisna črkovnica. Sisak, Kranj, Ohrid, Draga, Jajce, Bregi, Dovže, Kropa. Ime mesta: Sarajevo.

Računska naloga.

$$\frac{942}{112} = \frac{\text{CMXLII}}{\text{CXII}} = \text{ML} = 1050$$

Čarobni lik. Sloka, lipan, opera, Karel, anali.

Črkovnica. Dobro blago se samo hvali.

Skrit pregovor. Ni vse zlato, kar se sveti.

Prav so rešili: Jug Franjo, Studenei pri Mariboru; Marin Tone, Vilhar Joža, Seljak Vinko, četrtišolci v Št. Vidu; M. Mršol, dijak, Kranj; Stefka Sedej, Mira Vidic, učenki II. gimn. razr. pri uršulinkah v Ljubljani; Kolarič Mirko, Rožmarin France, Rusjan Gojko in Nasko Franc, gimnazijci v Ptuj; Gašperšič Franc, Hafner Milojko, Hojan Ivan, Kambič Janko, Kondrič Ludovik, dijaki v zavodu sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano; Zore Josip, Kočevje (zlogovnico in pregovor).

KNJIGARNA NOVA ZALOŽBA

TRGOVINA S PISARNIŠKIMI POTREBŠČINAMI

R. Z. Z O. Z.

LJUBLJANA

NA KONGRESNEM TRGU

priporoča dijakom in njih staršem bogato izbiro vsakršnih šolskih in pisarniških potrebščin, vse knjige za šole, zvezke, pisalno in risalno orodje, barve, papir za risanje in za načrte itd., itd.

Kdor kupi za 100.— Din, dobi na izbiro: Podobe iz sanj (Can-
kar), ali dramo Kasijo (Majcen),
ali pesmi Tristia ex Siberia
(Mole) kot dar. — Pri Novi Za-
ložbi je izšla Literarna veda
(dr. Keleminova).

Najstarejša knjigarna Jugoslavije!
Ustanovljena leta 1782

KLEINMAYR & BAMBERG

LJUBLJANA

Miklošičeva c. 16 Telefon 31-33

Največja zaloga tu- in inozem-
skih knjig in časopisov, muzi-
kalij (not) za vse instrumente,
ki jih potrebujete in si jih že-
lite: učne in leposlovne, mla-
dinske, znanstvene itd., knjige
v slovenskem, nemškem, fran-
coskem, angleškem in vsakem
drugem jeziku. — Originale in
prevode grških in latinskih kla-
sikov, enako tudi kompletno
»Reclams Universal-Bibliothek«,
»Miniatur Bibliothek« in »Samm-
lung Goeschens«, športno in
šahovsko literaturo itd., kakor
tudi vse pisarniške potrebščine.

Torej ne pozabite knjigarne Kleinmayr & Bamberg!

Za nakup šolskih in tehničnih
potrebščin se priporoča
trgovina s papirjem

M. TIČAR

LJUBLJANA

Mentorjeva knjižnica!

Misel, da bi »Mentor« izdajal svojo knjižnico, je že stara, prvi zvezek pa izide šele te dni za piruhe. O programu »Mentorjeve knjižnice« spregovorimo v listu prihodnjič. Prvi zvezek prinese ponatis »Obiska v karcerju« in Trinkov življenjepis z izborom njegovih pesmi. Cena izvodu Din 5.—, pri desetih izvodih eden na vrh. Poverjeniki in naročniki, poskrbite, da se poizkus z Mentorjevo knjižnico obnese, ker od vas je odvisno, kako se bo razvijala!

Mentorjeva knjižnica se naroča pri Mentorjevi upravi, za kar uporabite lahko tudi tej številki priložene položnice.

UPRAVA MENTORJA,

Ljubljana, Miklošičeva cesta 7/I.

*Kdor kupuje knjige
gre v
Jugoslovansko
knjigarno
v Ljubljani*

Zahtevajte prospekte!

Zbirke žepnih slovarjev in učbenikov / Leposlovne knjižnice / Ljudske knjižnice / Zbirke domačih pisateljev / Zbirke mladinskih spisov / Zbirke »Kosmos« / Možnost mesečnega odplačevanja.

Naročniki knjižnih zbirk uživajo 25% popusta pri nakupu drugih knjig iz naše založbe izvz. šolskih

**Trgovske knjige
in šolski zvezki**

Vedno v zalogi:
glavne knjige, ameri-
kanski journali, štra-
ce, spominske knjige,
bloki, mape itd.

ANT. JANEŽIČ
LJUBLJANA, FLORIJANSKA 14

Knjigoveznica,
industrija šolskih zvezkov
in trgovskih knjig.

**LJUDSKA
POSOJILNICA**

REG. ZADRUGA Z NEOMEJ. ZAVEZO

V LJUBLJANI

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri, vezane vloge po dogovoru ter brez vsakega kredita.

Tudi rentni davek plačuje posojilnica sama.

Svoje prostore ima tik za frančiškansko cerkvi, v lastni palači, zidani še pred vojno iz lastnih sredstev. Poleg jamstva, ki ga nudi lastna palača, veleposestvo in drugo lastno premoženje, jamčijo pri Ljudski posojilnici kot zadrugi z neomej. jamstvom za vloge vsi člani s svojim premoženjem, ki presega večkratno vrednost vseh vlog.

Hranilne vloge znašajo nad
160 milijonov Din

**TISKARNA
SLOVENIJA**

DRUŽBA Z O. Z.
LJUBLJANA
WOLFOVA UL. 1
TELEFON 27 - 55

◀
Izvršuje vsa v tiskarsko stroko
spadajoča dela po zmernih ce-
nah. — Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki, plakati itd.
Zaloga beležnih koledarjev. —